

รายงานเสนอผลการวิจัยรอบ 18 เดือน (สาขาทัศนศิลป์)

(1 ต.ค. 2553 – 31 มีนาคม 2555)

โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ : รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์กับวัฒนธรรมเสมือนจริง”

วันทนี ศิริพัฒนานันทกุล (ผู้วิจัย)

กมลวรรณ บุญโพธิ์แก้ว (ผู้ช่วยวิจัย)

.....

1. ผลการวิจัยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

1.1 ศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปที่ว่าด้วยลักษณะการวิจารณ์ลายลักษณ์ของไทย อันบ่งชี้ให้เห็นปัจจัยทั้งที่สนับสนุนและบั่นทอนความก้าวหน้าของการวิจารณ์

ผลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารตลอดช่วง 18 เดือนที่ผ่านมา ทำให้ผู้วิจัยสามารถหาข้อสรุปปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนความก้าวหน้า และสนับสนุนของการวิจารณ์ในประเทศไทยได้ดังต่อไปนี้

1.1.1 ปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนความก้าวหน้าของการวิจารณ์ในประเทศไทย

ผลจากการวิจัยทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการที่ผ่านมา นับตั้งแต่โครงการวิจัย “การวิจารณ์ฯ” ภาคแรก จนกระทั่งปัจจุบันได้ยืนยันว่า การวิจารณ์ลายลักษณ์ในสาขาทัศนศิลป์ของไทยนั้น “ซบเซา” ลงตามลำดับ โดยบทความส่วนใหญ่ที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ มักจะอยู่ในรูปของการแนะนำหรือการประชาสัมพันธ์กิจกรรมศิลปะเป็นส่วนใหญ่ ในแง่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมศิลปะของไทยจะไม่แตกต่างจากภาพรวมการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์ในโลกตะวันตกมากนัก แม้ว่าการวิจารณ์ในซีกโลกตะวันตกจะมีความคึกคักกว่า ซึ่งอาจเป็นเพราะกระแสด้านการตลาดของซีกโลกตะวันตกที่มีขนาดใหญ่และมีความหลากหลายมากกว่า ดังนั้นจึงมีนักวิจารณ์หน้าใหม่เกิดขึ้นทดแทนนักวิจารณ์เดิมอยู่เสมอ ต่างจากสังคมไทยที่ไม่สามารถสร้างนักวิจารณ์หน้าใหม่ขึ้นมาทดแทนนักวิจารณ์รุ่นเก่าในด้านการสร้างการวิจารณ์และบทวิจารณ์ในจำนวนที่มากเพียงพอ อย่างไรก็ตาม ผลจากการสืบค้นข้อมูลทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปปัญหาหลักๆ ได้ 3 ประการคือ

1.1.1.1 การขาดหายไปของพื้นที่สื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักที่จะเผยแพร่ผลงานวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์เริ่มขึ้นนับตั้งแต่วิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงปี 2540 ที่ส่งผลให้การวิจารณ์ในสื่อลายลักษณ์ (สื่อสิ่งพิมพ์) ลดลงอย่างเห็นได้ชัด และแม้ว่าปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าว

ได้รับการแก้ไขไปบ้างแล้ว แต่ก็ดูเหมือนว่าสื่อกระแสหลักมิได้ให้ความสนใจในการเผยแพร่ผลงานวิจารณ์ในสายทัศนศิลป์อีก¹ ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะสื่อส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจภายใต้ระบบทุนนิยมที่คำนึงถึงการตลาดและผลกำไรเป็นสำคัญ และเนื่องจากการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์เองก็ไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของตลาดได้ ซึ่งอาจเปรียบเทียบได้กับการวิจารณ์ในสาขาภาพยนตร์ที่นับวันจะมีความคึกคัก เนื่องจากการตอบสนองจากผู้บริโภคและผู้ผลิตอย่างชัดเจน

1.1.1.2 การขาดแคลนนักวิจารณ์ใหม่ ในแง่หนึ่งดูเหมือนว่าจะมีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการที่ส่งผลให้อาชีพการวิจารณ์ไม่เป็นที่นิยมในวงการทัศนศิลป์ของไทย ประการแรกเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการขาดหายไปของพื้นที่การวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักที่ทำให้ปัจจุบันตีพิมพ์เผยแพร่เฉพาะผลงานของนักวิจารณ์ประจำเป็นส่วนใหญ่ ทำให้พื้นที่ที่มีน้อยอยู่แล้วนั้นกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีพื้นที่สำหรับนักวิจารณ์รุ่นใหม่เลย ประการที่สอง ผู้ที่สนใจอยากจะเป็นนักวิจารณ์ยังขาดความรู้และความมั่นใจในการเขียนวิจารณ์ เพราะการวิจารณ์เรียกร้องความรู้รอบด้านในแง่ของสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมไปถึงความเข้าใจในระดับลึกเกี่ยวกับกลวิธีในการสร้างสรรค์ และประการสุดท้าย สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ณ ปัจจุบันยังคงเน้นการทำหน้าที่ผลิตบุคลากรเพื่อให้ออกไปเป็นศิลปิน นักวิชาการ และภัณฑารักษ์มากกว่าที่จะสร้างอาชีพนักวิจารณ์ให้เกิดขึ้นพร้อมกัน เห็นได้จากหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งเน้นผลิตศิลปิน นักประวัติศาสตร์ศิลป์ และภัณฑารักษ์มากกว่าที่จะผลิตนักวิจารณ์ อย่างไรก็ตาม แม้การผลิตงานวิจารณ์จะต้องพึ่งพิงนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ศิลป์ แต่กลุ่มนักวิชาการเหล่านี้มีความต้องการสร้างงานวิจารณ์ในทางตรงข้ามกัน เห็นได้จากจำนวนการผลิตผลงานวิจารณ์ในปัจจุบันที่ขาดความต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปัจจัยข้างต้นอาจจะยังไม่ใช่อุปสรรคถึงสาเหตุทั้งหมดที่ก่อให้เกิดการขาดแคลนนักวิจารณ์ เพราะปัจจัยที่อ้างขึ้นมาข้างต้นเกิดจากข้อค้นพบจากการวิจัยในรอบ 18 เดือนที่ผ่านมาเท่านั้น

1.1.1.3 ช่องว่างระหว่างนักวิจารณ์และผลงานศิลปะ ในกรณีนี้ผู้วิจัยอ้างอิงจากบริบทไทยเป็นสำคัญขอแบ่งออกเป็นสองกรณี กรณีที่หนึ่งนักวิจารณ์บางส่วนยังใช้หลักเกณฑ์แบบเดิม และไม่สามารถปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์การวิจารณ์ให้สอดคล้องกับผลงานใหม่ๆ ของศิลปินได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ผลงานได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากการสร้างผลงานที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือ เฉพาะทางระดับสูงของศิลปินไปสู่การนำเสนอแนวคิดและไม่เน้นการแสดงออกผ่านศิลปะวัตถุเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ที่ศิลปินยืนยันว่า สิ่งที่ศิลปินนำเสนอคืองานศิลปะ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามย้อนกลับจากมหาชนอยู่เสมอว่า “อะไรคืองานศิลปะ” ด้วยเหตุนี้ นักวิจารณ์รุ่นเก่าอาจจะมองว่าผลงานในรูปแบบดังกล่าวขาดทักษะฝีมือในการ

¹ ดู จักรพันธ์ วิลลิสกุล, ดวงฤทัย เอสสนาชาตัง และวันทนี ศรีพัฒนานันทกุล, พลังการวิจารณ์: ทัศนศิลป์, กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.

สร้างผลงาน แต่ผลงานเหล่านี้กลับถูกเชิดชูด้วยกลวิธีการเขียนอธิบายผลงานผ่านรูปแบบของบทความประกอบหนังสือนิทรรศการเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น นักวิจารณ์จำนวนไม่น้อยหันหลังให้กับงานศิลปะร่วมสมัยในปัจจุบัน ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่านักวิจารณ์ยังมีความสามารถในการเขียนงานวิจารณ์ได้ แต่พวกเขาไม่ต้องการที่จะเขียนอีกต่อไป ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นกับนักวิจารณ์ชื่อดังอย่าง Michael Fried และ Harold Rosenberg ที่ในท้ายที่สุดได้เลิกเขียนงานวิจารณ์ไป² กรณีที่สองนั้นคือนักวิจารณ์ขาดความรู้เพียงพอจนกระทั่งไม่สามารถจะเข้าถึงแก่นของเนื้อหาสาระที่สำคัญของผลงานศิลปะในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจจะผลิตงานวิจารณ์ได้เช่นกัน

1.1.2 ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดวัฒนธรรมการวิจารณ์ลายลักษณ์ (สิ่งพิมพ์)

1.1.2.1 การเปิดพื้นที่ในการวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์นอกกระแสตลาด แม้การวิจารณ์ลายลักษณ์ในสื่อกระแสหลักจะซบเซาลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ปัจจุบันได้เกิดสื่อสิ่งพิมพ์ใหม่ที่เน้นเปิดพื้นที่ที่จะช่วยให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางด้านความคิดด้วยเช่นกัน อาทิ นิตยสาร *วิภาสา* ซึ่งเรี ั่มเผยแพร่ฉบับแรกเมื่อ 16 มีนาคม - 30 เมษายน 2550 เป็นต้นมา โดยเน้นนำเสนอ บทความเชิงวิชาการที่ให้ความรู้ ทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวัฒนธรรม และวารสาร *อ่าน* เป็นวารสารรายสามเดือน โดยวารสารฉบับนี้ได้เปิดรับข้อเขียนและบทวิจารณ์ หนังสือ ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปะ วัฒนธรรม ฯลฯ จากนักเขียนอิสระ ทำให้ พื้นที่ ดัง กล่าว ได้ กลาย เป็น “พื้นที่ แห่ง ความ หวัง” สำหรับผู้ที่สนใจและต้องการเผยแพร่ผลงานของตนเองอย่างอิสระ การเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนี้นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดงานวิจารณ์ที่มีคุณภาพ แม้ว่าจะยังมีพื้นที่ดังกล่าวยังมีไม่มากนักก็ตาม

1.1.2.2 ความสนใจการวิจารณ์ทัศนศิลป์จากผู้รู้นอกสาขา เนื่องจากผู้รู้ในวงการทัศนศิลป์เองไม่ค่อยผลิตงานวิจารณ์ลายลักษณ์ใหม่ๆ ออกมา ดังนั้น การที่ผู้รู้นอกสาขาเขียนวิจารณ์ทัศนศิลป์จึงเป็นการเติมเต็มความรู้ และก่อให้เกิดบทวิจารณ์ที่มีความเข้มข้นในเชิงวิชาการมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าการวิจารณ์ศิลปะไม่จำเป็นต้องอยู่ในมือของผู้รู้ในสาขาทัศนศิลป์เท่านั้น แต่ผู้รู้ต่างสาขาที่รักสมัครเข้ามาเล่นก็สามารถที่จะแสดงทัศนะวิจารณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลน่าเชื่อถือ โดยเนื้อหาและทิศทางในการเขียนงานวิจารณ์ศิลปะ ส่วนใหญ่มักจะใช้ศิลปะเป็นสื่อในการวิพากษ์วิจารณ์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และการเมืองมากขึ้น เพราะกลุ่มนักวิจารณ์ดังกล่าวมักจะเป็นนักวิชาการหรือนักเขียนที่มา จากสาขาอื่นๆ เช่น วรรณกรรม รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นต้น ลักษณะของแนวทางในการวิจารณ์จึงมักให้ความสำคัญกับบริบท แนวคิด และทฤษฎีทางปรัชญา และทางศิลปะในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและการเมืองมากกว่าความงาม ทางกายภาพ ของตัวงานศิลปะ

² ดู State of The Art โดย Barry Gewen “<http://www.nytimes.com/2005/12/11/books/review/11gewen.html>”

1.1.2.3 การเกิดการสร้างองค์ความรู้ให้กับวงการทัศนศิลป์จากนักวิชาการต่างสาขา โดยนักวิชาการนอกสาขาเริ่มมีบทบาททางด้านความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และทฤษฎีทางด้านสุนทรียศาสตร์มากขึ้น ทั้งในแง่ของการเรียน การสอน และการผลิตตำรา อาทิ พิชฌิม์ พสุธารชาติ นักวิชาการอิสระ เจ้าของผลงานหนังสือชื่อ “ความจริงในภาพวาด” ธเนศ วงศ์ยานนาวา ที่เขียน “ศิลปะกับสภาวะสมัยใหม่: ความย้อนแย้งและความลึกลับ” และ ธีรยุทธ บุญมี ที่เขียน “โลก Modern & Post Modern” เป็นต้น

1.2 ศึกษาโอกาสใหม่ซึ่งโลกเสมือนจริงเปิดให้แก่พัฒนาการของการวิจารณ์ รวมทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งของโลกเสมือนจริง

จากการศึกษาผู้วิจัยได้พบทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนได้ดังต่อไปนี้

1.2.1 สื่ออินเทอร์เน็ตในฐานะคลังข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสภาพของการวิจารณ์ด้านทัศนศิลป์ในประเทศไทยและต่างประเทศแล้ว ดูเหมือนว่าต่างประเทศมีการนำเสนอข้อมูลต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเข้มข้นมากกว่าของไทย ทั้งในรูปแบบของคลิปวิดีโอ คลิปเสียงงานประชุม ภาพผลงานศิลปะ บทความ ทฤษฎี และประวัติศาสตร์ศิลปะ ในขณะที่เว็บไซต์ของประเทศไทยนั้น สื่ออินเทอร์เน็ตอาจจะยังไม่ใช่อะไรที่จะเผยแพร่องค์ความรู้ดังเช่นต่างประเทศ แต่ก็นับว่าเป็นพื้นที่แห่งความหวังที่จะกลายเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้สำหรับเยาวชนอีกรูปแบบหนึ่ง

1.2.2 ผู้วิจัยพบว่าสื่ออินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะเปิดโอกาสและสร้างนักวิจารณ์หน้าใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ไม่เคยได้รับการเผยแพร่ผลงานในสื่อสิ่งพิมพ์ตามแนวประเพณี สื่ออินเทอร์เน็ตจึงดูเหมือนจะเป็นสื่อความหวังใหม่ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มิได้จริงจังสมัครเข้ามาเล่นได้เผยแพร่ความคิดเห็นของตน โดยไม่มีการกำหนดในแง่ของเพศ การศึกษา และวัย แม้ว่าในส่วนนี้ยังไม่ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมมากนัก แต่จากการสำรวจข้อมูลในพื้นที่เสมือน ผู้วิจัยได้พบเว็บล็อกที่พยายามนำเสนอผลงานวิจารณ์ของตนอยู่บ้างแล้ว

1.2.3 โลกเสมือนกลายเป็นพื้นที่ที่สามารถนำเสนอรูปแบบของบทความ และบทวิจารณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เห็นได้จากการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์ในต่างประเทศที่ปรากฏใน สื่ออินเทอร์เน็ตเริ่มเปลี่ยนจากวัฒนธรรมลายลักษณ์เป็นคลิปวิดีโอมากขึ้น อาจเป็นเพราะสื่อประเภทหลังทำให้ผู้ชมได้เห็นทั้งภาพเคลื่อนไหวที่เสมือนจริง และเสียงสำหรับงานบางประเภท เช่น sound art, performance art และ relational art ซึ่งขอบการเขียนเชิงลายลักษณ์ไม่สามารถบรรยายให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจนเท่า

อย่างไรก็ตาม โลกของทัศนศิลป์ร่วมสมัยกับโลกของพื้นที่เสมือนที่เป็นของคนไทย ยังอยู่ในรูปของผู้ที่จริงจังสมัครเข้ามาเล่นมากกว่า กล่าวคือผู้ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในโลกเสมือนยังอยู่

ในกลุ่มเล็กที่พยายามเผยแพร่ข้อมูลที่ตนชื่นชมผ่านช่องทางต่างๆ แต่ข้อมูลที่ปรากฏมีทั้งที่เป็น การเผยแพร่ข่าวสาร หรือเป็นการเผยแพร่บทความต่างๆ ซึ่งยังไม่หลากหลายเท่าที่ควร นอกจากนี้ ข้อมูลบางส่วนที่ถูกเผยแพร่ก็ยังไม่อาจจะพิสูจน์ได้ในเรื่องของความน่าเชื่อถือ และมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับทางกลุ่มของสาขาวรรณศิลป์ ทั้งมีผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมทางสาขาวรรณศิลป์ สามารถที่จะค้นคว้าข้อมูลเชิงเอกสารที่ถูกนำเสนอในพื้นที่เสมือนนี้ได้มากกว่า ดังนั้น กลุ่มผู้สนใจ ศิลปะของชาวไทยจึงต้องหันไปพึ่งข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างประเทศมากกว่า ด้วยเหตุนี้ หากผู้ที่ ต้องการค้นข้อมูลมีปัญหาในเรื่องของภาษาต่างประเทศก็จะทำให้การเรียนรู้ ผ่านพื้นที่เสมือนถูกปิด กันได้เช่นกัน

1.3. ศึกษากรณีตัวอย่างของการวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในแดนกลาง ณ จุดเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์กับวัฒนธรรมเสมือนจริง

จากผลสรุปจากการประชุมระดมสมอง “แดนกลาง” หมายถึงผู้ที่ใช้ทั้งวัฒนธรรมลายลักษณ์ และวัฒนธรรมเสมือนจริง ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาและเข้าไปสังเกตการณ์ชุมชนศิลปะที่มีผู้รู้เป็นสมาชิก อยู่ โดยผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาชุมชนทัศนศิลป์ในเฟซบุ๊กทั้งที่อยู่ในรูปของกลุ่มปิด และกลุ่มเปิด แต่ละกลุ่มจะเห็นได้ถึงเป้าหมายของการรวมกลุ่มที่ชัดเจน กล่าวคือ ถ้าเป็นกลุ่มที่สนใจเรื่องของ ทฤษฎี สมาชิกในกลุ่มก็มักจะมีการแบ่งปัน (sharing) ข้อมูลในเชิงทฤษฎี ในขณะที่ถ้าเป็นกลุ่มของ คนทำงานศิลปะ สมาชิกในกลุ่มก็มักจะแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะ สังคม และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ อาทิ กลุ่ม Artists Sick ศิลปะเจ็บ ศิลปินป่วย ซึ่งมีผู้ช่วยวิจัยเป็นสมาชิกในกลุ่ม กลุ่ม Art Philosophy 101-102 ที่มีทั้งผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยเป็นสมาชิกกลุ่ม และกลุ่ม Analysis in Visual Culture เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่เหล่านี้ในเบื้องต้นทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับศิลปะที่น่าสนใจให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ดู พร้อมกันนี้ได้มีการเผยแพร่ ข้อมูลของกลุ่มอื่นๆ ที่น่าสนใจและสามารถส่งผลต่อการคิดและแนวทางการทำงานของศิลปะ และผู้ ที่เกี่ยวข้องกับวงการศิลปะร่วมสมัย เช่น กิจกรรมต่างๆ ของ The Reading Room Bangkok เช่น การจัดเสวนาในหัวข้อ John Cage and Philosophy of Experimental Music, กิจกรรมของสำนักศิลปะร่วมสมัยที่จัดหัวข้อเสวนา “ภัณฑารักษ์กับงานศิลปะร่วมสมัย” และ “หลักการจัดการและบริหารหอศิลป์” เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจคือ หากในกลุ่มมีผู้รู้เป็นสมาชิกในกลุ่ม ด้วย (ส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์ ภัณฑารักษ์ และหรือศิลปิน) ในกลุ่มดังกล่าวก็มีความคึกคักใน การถกเถียงแลกเปลี่ยนความรู้ นอกจากนี้ผู้รู้เหล่านี้ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นผู้หาข้อมูลใหม่ๆ ที่น่าสนใจมาเผยแพร่ แต่ยังทำหน้าที่กลางที่ช่วยตอบคำถามให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่มที่ยังมีข้อสงสัย บางประการอยู่ อาทิ กรณีที่ถกเถียงประเด็นเรื่องของแนวคิดแบบ

ศิลปะเชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics)³ ระหว่างผู้รู้ทั้ง 3 คน ได้แก่ คุณ J ดร.T และอาจารย์ K (นามสมมติ) โดยผู้รู้ทั้งสามได้ ถกเถียงเกี่ยวกับแก่นของแนวคิดของศิลปะแนวนี้ ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อด้อย และศิลปินไทย กำลังติดกับดักวาทกรรมทฤษฎี ของทางตะวันตก ตัวอย่างเช่น การแสดงความคิดเห็นของอาจารย์ K ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเอาไว้ว่า

“... ทำให้ไปถึงอิงไปกับ *Relational Aesthetics* กันเป็นบ้าเป็นหลัง เหมือนไปเกินกว่านั้นไม่ได้ ที่กรุงเทพ อาจารย์หลายๆ คนพยายาม convince นักศึกษาวางานของเด็กคนหนึ่งเป็น *Relational Aesthetics* มันน่าสงสารมากที่จะต้องรอให้ใครบางคนมาสรุปให้ฟัง ทั้งๆ ที่เราสามารถขับเคลื่อนความคิดให้ไปได้ไกลและลึกไปกว่านั้น โดยทำความเข้าใจกับแนวความคิดต่างๆ ที่ อ. T แนะนำ Post ข้างต้น แม้แต่โคโลสเองก็เคลื่อนตัวไปข้างหน้า ดังหนังสือที่ออกมาช่วงปีสองปีนี้ ผมว่าเราเคยชินกับการรอให้คนมาสรุปอะไรให้ฟัง รออย่างเดียวนเคยชิน”

ในขณะที่ ดร.T ได้สนับสนุนความคิดเห็นดังกล่าวเอาไว้ว่า

“ถ้าเราเข้าใจการอ่านหนังสือคือกิจกรรมที่เราพยายามเข้าใจสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเรา เช่น เกี่ยวกับการทำความเข้าใจกับมนุษย์โดยทั่วๆ ไป การอ่านหนังสือ และการมีชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ คือเรื่องเดียวกัน คือการทำความเข้าใจมนุษย์ในมิติต่างๆ ในบริบทที่พวกเขาเป็นอยู่ตรงนี้เป็นภูมิภาคนอกตะวันตก ตะวันออกมีอยู่จริงแน่ เพราะเราจะเข้าใจในสิ่งที่เขาเป็น แต่ในที่สุดเส้นแบ่งเหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นสาระอะไรอีกต่อไป ความเป็นอยู่ของสิ่งต่างๆ *Binary opposition* มาพบกันได้ทั้งคู่ตัดนี้ แต่ก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากการศึกษาแบบเปรียบเทียบ *comparative study* ว่ามีสิ่งๆ เหมือนกันของสิ่ง ต่างสองสิ่งอย่างไร ผมว่าตรงนี้จะทำให้ความเป็นตัวเรา ถ้ามันมีอยู่จริงจะหมายถึงพื้นที่ของความเป็นกึ่งกลางที่จุดตัดต่างๆ มาพบกัน แล้วในที่สุดจะทำให้เราเข้าใจบริบทรอบตัวที่ชีวิตรออาศัยอยู่ ซึ่ง *relational aesthetic* คือความอันตรายในสังคมไทย เพราะมันทำหน้าที่เหมือนมอร์ฟินให้เราฝืนถึงสันติภาพภายใต้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างของระบบความสัมพันธ์ในสังคมไทยไม่ว่ามิติไหนก็ตาม ไม่เว้นแม้แต่ในสังคมศิลปะ” เป็นต้น

³ นิโคลาส บูร์ริโอด (Nicolas Bourriaud) ภัณฑารักษ์และนักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ให้คำจำกัดความและเป็นผู้เปิดประเด็นที่ว่าด้วยสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ซึ่งเป็นแนวคิดทางศิลปะที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผ่านการมีส่วนร่วมลงมือกระทำเป็นชุดของปฏิบัติการทางศิลปะที่มุ่งหมายให้เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิดและการปฏิบัติ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงผันแปรไปตามความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และบริบทของแต่ละสังคม ดังนั้นศิลปะแนวทางจึงมีลักษณะเป็นกิจกรรมที่เรียกร้องให้ผู้ชมมีส่วนร่วมด้วยงาน และมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปิน มากกว่าแค่การชมงานด้วยตาเท่านั้น

(ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 1)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง กรณีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับงาน Constantin Brancusi โดยมีการเทียบเคียงเพื่อทำความเข้าใจงานศิลปนิพนธ์ของ ลัทธพล ก่อเกียรติ นักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพ ระหว่าง ดร. B อาจารย์ K (นามสมมติ) และสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่ม ได้ตั้งคำถามถามผู้รู้ไว้ว่า

“สงสัยงานนี้ที่สับสนในการเรียนวันนี้เลยคะ แล้วก็นึกไปถึงงานของนิสิตคนหนึ่งในงานสะกิด think ของม.กรุงเทพ ด้วยไม่แน่ใจว่าจะเอามาเปรียบเทียบแนวความคิดกันได้หรือป่าว อย่างคนนี้เขาเปรียบว่าเป็นศีรษะของคน ภายในมีอะไรบางอย่าง (ตามที่อาจารย์บอก) แต่ของนิสิตคนนั้น ไม่รู้ว่าเขาต้องการสื่ออะไร ไม่แน่ใจว่า อ.K ได้ไปงานสะกิดตั้งค์หรือเปล่าคะ?”

(ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 2)

ทั้งสองกรณีข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนที่ชี้ให้เห็นการทำหน้าที่ของผู้รู้ในฐานะแดนกลางที่ช่วยชี้แนะและสร้างประเด็นถกเถียง รวมไปถึงชี้ให้เห็นถึงข้อดีข้อด้อยของตัวงานได้อย่างน่าสนใจ แม้ว่าการให้ความรู้ที่เกิดในพื้นที่เสมือนจริงดังกล่าวจะอยู่ในกลุ่มปิด แต่ตัวอย่างที่ยกมานี้ก็เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า วงการทัศนศิลป์ของไทยหาใช่ขาดผู้รู้ที่จะวิจารณ์ผลงานศิลปะ ดังนั้น ในแง่นี้เพื่อให้องค์ความรู้ดังกล่าวยังอยู่ก็อาจจะต้องหาทางที่จะเปิดพื้นที่ให้ผู้รู้ทั้งหลายได้แสดงความคิดเห็นเพื่อถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้ขยายกว้างออกไป

1.4 ให้คำปรึกษาแก่ศิลปินและนักวิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านระบบอินเทอร์เน็ตในกรอบของ “คลินิกการวิจารณ์”

ในส่วนของการสร้างคลินิกการวิจารณ์ของสาขาทัศนศิลป์นั้น ยังไม่ได้มีการดำเนินการ จึงถือได้ว่ายังไม่บรรลุจุดประสงค์ นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นไปได้ยากสืบเนื่องจากธรรมชาติของสาขาทัศนศิลป์แตกต่างจากสาขาวรรณศิลป์โดยสิ้นเชิง เพราะชุมชนของผู้สร้างงานศิลป์ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ภายใต้สถาบันการศึกษา ดังนั้น การสร้างและการวิจารณ์จึงเกิดอยู่ในห้องเรียนอยู่แล้ว ในแง่นี้จึงดูเหมือนว่านักศึกษาหรือผู้ที่สนใจสามารถที่จะปรึกษาอาจารย์ของตนได้ ต่างจากผู้อยู่สร้างวรรณกรรมออนไลน์ของสาขาวรรณศิลป์ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วคือผู้รักสมัครเล่นที่เข้ามาสร้างงานและหาแนวทางของตนจึงต้องการรับคำปรึกษาจากนักวิจารณ์ทั้งมืออาชีพและผู้รักสมัครเล่น มากกว่า

1.5 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการวิจารณ์ในอนาคต

จากการประชุมระดมสมอง การสัมภาษณ์ผู้รู้ การเข้าร่วมกิจกรรมภายนอก และการจัดกิจกรรมของสาขาทัศนศิลป์ต่างป่งชี้ให้เห็นข้อสรุปในทิศทางเดียวกันว่า อนาคตของการพัฒนาการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์น่าจะไม่ใช่ในรูปแบบของลายลักษณ์ แต่การสร้างสังคมการวิจารณ์แบบมุขปาฐะน่าจะเป็นอนาคตที่สดใส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันได้มีพื้นที่เสมือนเป็นดังสื่อกลางที่สามารถเผยแพร่กิจกรรม การเสวนาออกไปในวงกว้างและเป็นสาธารณะได้มากกว่าอดีตที่การจัดเสวนามักอยู่ในรูปกิจกรรม ปิดจึงทำให้การวิจารณ์ไม่คึกคัก และมักจะอยู่ในมือผู้รู้เสมอ แต่ปัจจุบันเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวมีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งอยู่ในรูปของคลิปวิดีโอที่สามารถบันทึกภาพและเสียง ทั้งยังมีช่องทางในการเสนอความคิดเห็นของตนได้ด้วย ดังนั้นการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับชุมชนแต่ละสาขาเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้อนาคตของการวิจารณ์ มีแสงสว่าง และมีความหลากหลายมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การที่ The Reading Room เปิดช่องทางการเผยแพร่กิจกรรมการเสวนาที่ผ่าน thereadingroombkk's channel⁴ ในรูปของคลิปวิดีโอ ซึ่งปัจจุบันมีการเปิดชมคลิปวิดีโอต่างๆ จำนวนถึง 4,407 ครั้ง (สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2555) แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ในแง่ของการถกเถียงแลกเปลี่ยนความเห็นหลังได้ชมคลิปวิดีโอเหล่านั้น แต่ในแง่ของการเข้าชมถือได้ว่ามีสถิติที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง แม้ thereadingroombkk's channel จะเริ่มดำเนินการในการเผยแพร่กิจกรรมผ่านเว็บไซต์ youtube เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2554 ในหัวข้อเสวนา Reading Room ครั้งที่ 1 โดย รศ. ธเนศ วงศ์ยานนาวา และ ดร.ประพล คำจิม เมื่อวันที่ 6 ก.พ. 2555 เวลา 16:00 นาฬิกา⁵

2. กิจกรรมของสาขาทัศนศิลป์

การรวบรวมในพื้นที่ลายลักษณ์ทั้งในและต่างประเทศ

ผลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารตลอดช่วง 18 เดือนที่ผ่านมา โดยย้อนกลับไปศึกษาข้อมูลบทวิจารณ์ที่ปรากฏอยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 - 2555 จากการทำงานครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า พื้นที่ของสื่อสิ่งพิมพ์กระแสหลักซึ่งเป็นการวิจารณ์ในวัฒนธรรมลายลักษณ์ (written culture) ยังคงมีการเผยแพร่บทความ และบทวิจารณ์ทัศนศิลป์อย่างต่อเนื่อง แต่มีระดับความเข้มข้นของเนื้อหาที่ลดหลั่นแตกต่างกันไป ขณะนี้สามารถค้นพบบทวิจารณ์และบทความที่มีนัยยะเชิงวิจารณ์รวมเป็นจำนวน 732 รายการ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 3) ดังต่อไปนี้

1. หนังสือพิมพ์รายวัน จำนวน 18 รายการ

⁴ <http://www.youtube.com/user/thereadingroombkk/videos>

⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=rYijhbo5esl&feature=context-chv>

2. หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ จำนวน 619 รายการ
3. วารสารและนิตยสาร จำนวน 32 รายการ
4. วารสารและนิตยสารที่ตีพิมพ์ในต่างประเทศ จำนวน 20 รายการ
5. หนังสือรวมบทความ จำนวน 1 รายการ
6. หนังสือรวมบทความวิชาการ จำนวน 29 รายการ
7. เอกสารประกอบการบรรยาย จำนวน 8 รายการ
8. บทความ จำนวน 3 รายการ
9. สูจิบัตรประกอบการแสดงนิทรรศการ จำนวน 47 รายการ
บทความทั้งหมดนี้มาจากการสำรวจสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่
 1. หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545 - 2554 จำนวน 18 รายการ
 2. หนังสือพิมพ์เนชั่นสุดสัปดาห์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546-2554 จำนวน 352 รายการ
 3. หนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545-2554 จำนวน 237 รายการ
 ประกอบด้วยสองคอลัมน์ได้แก่ คอลัมน์ศิลปะวิจารณ์ จำนวน 186 รายการ และบทความพิเศษ 51 รายการ
 4. หนังสือพิมพ์สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545-2554 จำนวน 30 รายการ
 5. นิตยสารไฮคลาส ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545-2546 จำนวน 22 รายการ
 6. วารสารอ่าน ตั้งแต่ปี 2551-2555 จำนวน 10 รายการ
 7. วารสาร Asian Art News ตั้งแต่ปี 2004-2009 จำนวน 20 รายการ
 8. บทความ จำนวน 3 รายการ
 9. หนังสือรวมบทความวิชาการภาษาไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2553 จำนวน 29 รายการ
 10. หนังสือรวมบทความวิชาการภาษาอังกฤษ Asian Modernities : Chinese and Thai art compared, 1980-1999 ปี 2010 จำนวน 1 รายการ
 11. เอกสารประกอบการศึกษา/สัมมนา จำนวน 8 รายการ
 12. สูจิบัตรประกอบการแสดงงานนิทรรศการศิลปะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2554 จำนวน 47 รายการ

ในส่วนหนังสือหนังสือพิมพ์รายวันคือ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) จากคอลัมน์จุดประกายที่ปรากฏในทุกวันจันทร์ เนื่องจากมีการนำเสนอข่าวและบทความเกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการศิลปะ ข้อเขียนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์หรือการประชาสัมพันธ์งานนิทรรศการศิลปะ (preview) มากกว่าจะเป็นผลงานเกี่ยวกับการวิจารณ์ (critique)

ขณะที่พื้นที่ของหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์คือ “เนชั่นสุดสัปดาห์” “มติชนสุดสัปดาห์” “สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์” ซึ่งเป็นสื่อกระแสหลักมีการเปิดคอลัมน์ให้กับนักเขียนประจำเพียงไม่กี่คน ซึ่งทำให้ดู

ราวกับว่าพวกเขามีอำนาจผูกขาดในการนำเสนอข้อคิดเห็นของตน อาทิ ถนอม ช่างักดี มีคอลัมน์ประจำที่ เนชั่นสุดสัปดาห์, สุธี คุณวิษยานนท์ และไพศาล เป็ลยงฯ มีคอลัมน์วิจารณ์ศิลปะใน มติชนสุดสัปดาห์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม บทวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในสื่อ ดังกล่าวมักจะมีเนื้อหาการวิจารณ์ที่ไม่ค่อยเข้มข้นเท่าที่ควร ทั้งนี้ผู้วิจัยคาดว่าเป็นผลมาจากข้อจำกัดในการผลิตในด้านระยะเวลาการเผยแพร่ผลงานที่นักวิจารณ์จะต้องทำงานเพื่อตอบสนองตลาดของสื่อ ในแต่ละฉบับ และยังถูกจำกัดเนื้อที่ของบทวิจารณ์ไม่ให้เกิน 1 หน้ากระดาษเท่านี้

นอกจากการสำรวจสื่อกระแสหลัก ผู้วิจัยยังได้ทำการสำรวจข้อมูลในสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ อาทิ วารสาร นิตยสาร และหนังสือรวมบทความวิชาการต่างๆ ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลเอกสาร ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 การวิจารณ์งานศิลปะจากมุมมองของคนในวงการทัศนศิลป์

งานเขียนที่เกิดจากมุมมองของคนในวงการทัศนศิลป์ในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากสายประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ให้ความสนใจกับแนวคิดเชิงทฤษฎี และความรู้เชิงประวัติศาสตร์ รวมไปถึงการตีความในแง่ของเนื้อหาผลงานศิลปะมากกว่าการวิเคราะห์กายภาพและกลวิธีในการนำเสนอของศิลปิน ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของคนนอกวงการทัศนศิลป์เช่นกัน ในแง่นี้อาจจะต้องมีการสืบค้นต่อไปว่า เพราะเหตุใดผู้เขียนที่อยู่ภายในเองก็ไม่สนใจหรือให้ความสำคัญในการวิเคราะห์เชิงกายภาพของตัวผลงานเท่าไรนัก

2.1.2 การวิจารณ์งานศิลปะของคนนอกวงการทัศนศิลป์

กลุ่มนักวิจารณ์ดังกล่าวมักจะเป็นนักวิชาการหรือนักเขียนที่มาจากสาขาอื่นๆ เช่น วรรณกรรม รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นต้น ลักษณะของแนวทางในการวิจารณ์จึงมักให้ความสำคัญกับบริบทและแนวคิดทางศิลปะในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการเมือง โดยไม่ให้ความสำคัญกับกายภาพที่ปรากฏ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากแนวคิดและความเชื่อในเรื่องสุนทรียศาสตร์ของนักวิชาการรุ่นใหม่มักไม่สนใจในเรื่องของทักษะฝีมืออีกต่อไป แต่หันหน้าหนีไปทางแก่นความคิดที่ศิลปินนำเสนอและการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่มีอยู่ในงานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้อาจจะมีสาเหตุด้วยกัน 2 ประการคือ

ประการแรก นักวิชาการและนักเขียนนอกสายศิลปะไม่สามารถวิเคราะห์ผลงานศิลปะได้ในระดับลึก เนื่องจากนักวิชาการนอกสายศิลปะส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และเท่าทันความเปลี่ยนแปลงเชิงเทคนิค ตลอดจนความเข้าใจในเรื่องของสุนทรียศาสตร์ ซึ่งผลงานส่วนใหญ่ของไทยก็ยังเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับข้อมูลเชิงกายภาพ และข้อมูลเชิงเทคนิคเฉพาะในการสร้างงานศิลปะที่ต้องใช้ความรู้และความเข้าใจในสุนทรียศาสตร์เชิงศิลปะ (aesthetic of art) มาช่วยในการทำความเข้าใจตัวงานด้วย

ประการที่ 2 ผลงานของศิลปินในปัจจุบันจำนวนหนึ่งไม่ได้มีการใช้ทักษะฝีมือในการนำเสนออีกต่อไป ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะประเมินคุณค่าในเรื่องลักษณะทางกายภาพ

ของผลงานศิลปะ แต่หันไปวิพากษ์วิจารณ์บริบทแวดล้อมที่เป็นส่วนสำคัญของตัวงานแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเป็นวิกฤตที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ตัวอย่างเช่น นิทรรศการของฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช “Who's afraid of red, yellow and green”⁶ ที่เขียนโดย มุกหอม วงษ์เทศ ที่วิจารณ์งานของฤกษ์ฤทธิ์ในชุดนี้อย่างรุนแรงว่า

“...เป็นเรื่องตลกที่ ‘รูปแบบ’ ของ *relational-participatory art* เกาะเกี่ยวกับการทำให้ศิลปะเป็นประชาธิปไตย และปลดปล่อยศิลปะจากสถาบันตามประเพณี แต่ ‘เนื้อหา’ ในงานแกล้งสามสีกลับต่อต้านประชาธิปไตย และ ผูกมัดความเป็นไทยเข้ากับสถาบันตามประเพณีให้แน่นแฟ้นขึ้น หากจะมองว่าไม่มีสไต์ทางศิลปะใดมีภูมิคุ้มกันโฆษณาชวนเชื่อ นิทรรศการนี้ก็มิศกยภาพจะเป็นงานศิลปะที่ล้มเหลว หลอกลวง และตกเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายโฆษณาชวนเชื่อโดยไม่รู้ตัวและไม่ยอมรับสภาพ...”⁷

อย่างไรก็ตาม การที่นักวิจารณ์วิจารณ์ผลงานด้วยการใช้มุมมองความเชื่อทางการเมืองส่วนตัวมากเกินไป จนมองข้ามเนื้อหาเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ⁸ และวิเคราะห์ผลงานในเชิงสุนทรียศาสตร์ที่ศิลปินต้องการนำเสนอ ก็อาจจะมีส่วนทำให้ข้อเขียนมีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการแสดงความคิดเห็นที่น่าจะมีน้ำหนักทางวิชาการและมีความน่าเชื่อถือเท่าที่ควร ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ในท้ายที่สุด งานวิจารณ์ที่น่าจะมีหน้าที่ในการแสดงความเป็นกลาง ก็อาจจะถูกมองว่าเป็นเพียงเครื่องมือทางการเมืองประเภทหนึ่งที่ใช้โจมตีผู้ที่คิดเห็นไม่ตรงกับผู้เขียนก็เป็นได้

⁶ นิทรรศการ who's afraid of red, yellow, and green เป็นงานที่เล่นกับเวลาด้วยการทำให้ผู้ดู/ผู้ชมมีส่วนร่วมกับการงานศิลปะมากกว่าการได้ดูหรือรับชม ด้วยการนำเสนออาหารไทยที่มีสีสามสี ได้แก่ แดง แดง แดง และแกงเขียวหวาน มาสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนดู โดยให้คนที่มาดูงานรับประทานเพื่อใช้เป็นสื่อในการสร้างสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน ศิลปะ และผู้ชม ผลงานนิทรรศการครั้งนี้ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งของเขาที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะเชื่อมโยงความกลมกลืนกันระหว่างคำว่า “ศิลปะ” กับ “ชีวิตประจำวัน” ให้สองสิ่งนี้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีช่องว่าง นอกจากนี้ยังมีงานภาพวาดบนผนัง (Wall Painting) ภายในแกลเลอรีร้อยต้นสน ซึ่งมีต้นแบบมาจากภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ทางการเมือง อาทิ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี 2535 จนกระทั่งมาถึงวิกฤตการณ์การเมืองที่กินเวลายาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2553 อันนำมาสู่การแตกแยกทางการเมืองเป็นกลุ่มสีต่างๆ โดยศิลปินได้แสดง ถึงทัศนะที่เกี่ยวข้องกับวิถีแนวความคิด และความเชื่อของการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน นิทรรศการครั้งนี้ได้จัดแสดงระหว่างวันที่ 5-29 สิงหาคม 2553 ณ ร้อยต้นสนแกลเลอรี

⁷ มุกหอม วงษ์เทศ, Who's Afraid of Art, Artists, and the Art World ใน “อ่าน” ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ตุลาคม-ธันวาคม 2553

⁸ ผลงานชุดนี้ของศิลปินนอกจากจะใช้เนื้อหาวิกฤตทางการเมืองของไทยมาเป็นส่วนหนึ่งในงานแล้ว เขายังโยงผลงานของตนกับประวัติศาสตร์ศิลปะด้วยการอ้างอิงถึงผลงานจิตรกรรมของ Barnett Newman ในชุดที่ชื่อ Who's Afriad of Red, Yellow and Blue? เมื่อปี 1966 อีกด้วย

2.1.3 จากข้อสรุปที่ว่า “การวิจารณ์มักจะรุ่งเรืองถ้ามีวิกฤตการณ์ทางศิลปะและสังคม เช่น การปฏิวัตินักศึกษา ปี ค.ศ. 1968...”⁹ ในแง่หนึ่งแม้ว่าประเด็นดังกล่าวจะสามารถยืนยันข้อสรุปนี้ได้ว่าจะมีความพ้องกับประสบการณ์ของไทยในช่วง 14 ต.ค. 16 และ 6 ต.ค. 19 ที่หลังจากนั้นได้ก่อให้เกิดงานวิจารณ์ศิลปะขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน วิกฤตการณ์ทางการเมืองของไทยยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้น และเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมืองอย่างชัดเจนในสังคม แม้กระทั่งในสังคมศิลปะด้วยกันเอง อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกลับไม่ก่อให้เกิดงานวิจารณ์ในเชิงลายลักษณ์มากเท่าที่ควร แม้ว่าวารสารอ่าน ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ตุลาคม-ธันวาคม 2553 ได้เปิดพื้นที่ทั้งฉบับให้แก่การวิจารณ์ทางศิลปะและดีไซน์เนอร์ไปจนกระทั่งวิจารณ์สังคม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความแตกแยกทางการเมือง หรือสำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก ได้จัดทำรวมหนังสือชื่อ “แดง...ทำไม” (Red...Why) โดยในนั้นมีบทวิจารณ์งานในสายทัศนศิลป์ ที่เขียนโดย ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์¹⁰ อยู่ด้วย แต่ก็ยังจัดได้ว่ามีอยู่จำนวนน้อยเมื่อเทียบกับปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต อย่างไรก็ตาม การวิจารณ์ในเชิงมุขปาฐะผ่านการจัดเสวนากลับมีความเข้มข้นและเข้มข้น เป็นอย่างมาก เห็นได้จากจำนวนกิจกรรมการเสวนาที่ถูกจัดขึ้นโดยองค์กรเอกชน และสถาบันการศึกษาในช่วง 18 เดือนที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปในเบื้องต้นว่าการวิจารณ์ยังคงรุ่งเรืองในยามที่เกิดวิกฤตทางสังคมและการเมือง หากแต่การวิจารณ์เปลี่ยนรูปจากลายลักษณ์ไปสู่รูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การวิจารณ์แบบลายลักษณ์ในโลกออนไลน์ และการวิจารณ์แบบมุขปาฐะในโลกออนไลน์

การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อินเทอร์เน็ต

จากการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อินเทอร์เน็ตตลอดช่วง 18 เดือน ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลต่างๆ ในโลกเสมือนจริงโดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์ กล่าวคือได้แยกการสำรวจข้อมูลที่เป็นภาษาไทยและข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษ พบว่ามีเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิจารณ์ทัศนศิลป์จำนวนรายการ 76 รายการ โดยมีรายละเอียดหลักๆ ดังต่อไปนี้

⁹ ดู The Mit Press. “Round Table: The Present Conditions of Art Criticism” :

http://mitpress.mit.edu/journals/pdf/octo_100_201_0.pdf (สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2554)

¹⁰ ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์. “มรดกสักขีสันติสยาม: สุนทรียะขัดขืนสู่พหุภาพ หลังความตายเดือนพฤษภาคม” ใน แดง...ทำไม กรุงเทพฯ: openbooks

เว็บไซต์ เว็บบอร์ด เว็บบล็อก และชุมชนเสมือนจริง อาทิ เฟซบุ๊ก ภาษาไทย จำนวน 23 รายการ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยสามารถแยกประเภทของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เสมือนจริงดังกล่าวได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 3) คือเว็บไซต์ เว็บบอร์ด และเว็บบล็อกที่เผยแพร่ข้อมูลเชิงความรู้ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักการในการวิจารณ์ศิลปะเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่เจ้าของพื้นที่มีสถานะเป็นครูสอนศิลปะในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ต้องการเผยแพร่ให้ความรู้กับเด็กนักเรียน และคนไทย รวมไปถึงเป็นพื้นที่กลางในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็น โดยปัจจุบันสามารถสืบค้นได้รวม 8 รายการ ได้แก่

1. <http://cheeranan.exteen.com/> พูดถึงหัวข้อการวิเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะ โดยให้นิยามความหมายของการวิจารณ์ คุณสมบัติของนักวิจารณ์ ทฤษฎีการสร้างงานศิลปะ แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของงานศิลปะ ทั้งในด้านความงาม ด้านสาระ ด้านอารมณ์ความรู้สึก รวมถึงข้อมูลด้านกระบวนการวิจารณ์งานศิลปะตามหลักการและวิธีการ (สืบค้นใน <http://cheeranan.exteen.com/20071216/entry> เมื่อ 12 มีนาคม 2555)

2. <http://www.trangis.com/somjaiart/index.php> ผู้เขียนคือ ครูสมใจ ภาติสิริ

3. <http://www.art.krusombat.com/> ไม่ปรากฏรายละเอียดเจ้าของพื้นที่

4. <http://ruksinrspa.blogspot.com/> บล็อกนี้มีการยกตัวอย่างผลงานศิลปะในประเทศไทยมาเป็นกรณีศึกษาขนาดสั้น แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดของผู้เขียน มีปรากฏเพียงแค่ว่าชื่อคือ “watcharee”

5. การนำเสนอแบบสไลด์ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่มีการเลือกนำมาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ผลงานเกี่ยวกับศิลปะ เช่น <http://www.slideshare.net/PaiChompoopan>

6. <http://alasat.wordpress.com/> เป็นบล็อกที่พูดคุยเรื่องศิลปะสำหรับนักเรียนมัธยมฯ มีการนำเสนอข้อมูลในเรื่องการวิจารณ์ผลงานศิลปะเช่นกัน และมีเนื้อหาอื่นเกี่ยวกับศิลปะอีกมากมาย อาทิ การจัดองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ รูปแบบการแสดงออกทางทัศนศิลป์ เป็นต้น

7. <http://phaiboon01.wordpress.com/2010/08/30/> เป็นพื้นที่การเผยแพร่ความรู้เรื่อง ศิลปะของโรงเรียนพุทธชินราชพิทยา จังหวัดพิษณุโลก

8. เว็บไซต์ <http://www.baanjomiyut.com> ในบางครั้งมีการตั้งประเด็นสุนทรียศาสตร์ และให้ข้อมูลความรู้เรื่องศิลปะตะวันตกอยู่บ้าง¹¹

¹¹ <http://www.baanjomiyut.com/library/2552/aesthetics.html>

เว็บไซต์ เว็บบล็อก และเว็บบอร์ดที่นำเสนอผลงานวิจารณ์เพื่อสื่อออนไลน์ จำนวน 7 รายการได้แก่

1. <http://vaczeen-criticism.blogspot.com>
2. <http://24hrs-art-project.blogspot.com>
3. <http://24day-art-criticism-in-the-toilet.blogspot.com/>

ทั้งสามเว็บล็อกข้างต้นเป็นของ กฤษฎา ดุษฎีวนิช โดยล่าสุดนั้น กฤษฎา ยังคงดำเนินการเว็บบล็อก <http://vaczeen-criticism.blogspot.com/> ต่อเพื่ยงบล็อกเดียว บทความล่าสุดที่เขาได้อัพโหลดขึ้นเมื่อวันจันทร์ ที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2554 คือบทความที่ชื่อ “และแล้ววันพรุ่งนี้ของชีวิตก็กลายเป็นอดีตของศิลปะ : จิตติ เกษมกิจวัฒนา”¹² ในขณะที่อีกสองพื้นที่ของเขาหยุดการเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ปี 2553

4. <http://haiku.bloggang.com> บล็อกนี้มีลักษณะของการเขียนบันทึกไดอารี่ ผู้เขียนใช้นามแฝงว่าไฮกุ (Haiku) มักจะนำเรื่องราวที่ตนเองสนใจ หนึ่งในความสนใจนั้นคือเรื่องศิลปะ เช่น นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย (สืบค้นใน <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month=25-04-2011&group=2&gblog=40>) ภาพถ่ายภาพนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย (<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=haiku&month=13-052011&group=2&gblog=41>) ฯลฯ

5. <http://pjan.bloggang.com> บล็อกนี้เป็นบล็อกที่เขียนโดย “อันต้า” บล็อกโดยรวมมีลักษณะคล้ายๆกับ “haiku” แต่มีความเข้มข้นในแง่ของเนื้อหามากกว่า

6. <http://kunnamtan.bloggang.com> พื้นที่ออนไลน์นี้เป็นบล็อกของ “คุณน้ำตาล” (kunnamtan) โดยจะมีการนำเสนอประเด็นหรือเรื่องราวที่ผู้เขียนอยากจะเล่า ซึ่งมี “Art & Exhibition” เป็นหนึ่งในประเด็นที่ผู้เขียนสนใจ ทั้งนี้ข้อมูลที่ผู้เขียนนำมาเสนอส่วนใหญ่จะเป็นการทำหน้าที่เหมือนเป็นพื้นที่ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทรรศการตามแกลเลอรีต่างๆ และคอยอัปเดตข่าวสารของนิทรรศการที่เกิดขึ้น

7. <http://klongrongmoo.bloggang.com> เป็นพื้นที่ของบล็อกเกอร์ “Insignia Museum” ที่จำกัดความสนใจของตัวเองไว้ว่า “ชอบดูพิพิธภัณฑที่มีคำอธิบายน้อยๆ จะได้เดินดูอย่างสบายใจ”¹³ โดยบทความที่ปรากฏจะเน้นไปที่ผลงานจิตรกรรม อย่างไรก็ตาม พื้นที่แห่งนี้เน้นไปที่การให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะที่ผู้เขียนสนใจ ซึ่งมีนัยยะของการวิจารณ์ในระดับน้อย

2.2.1.3 เว็บไซต์ เว็บบอร์ด เว็บบล็อก และชุมชนเสมือนจริงที่ทำหน้าที่เห็นคลังเก็บข้อมูลบทวิจารณ์เก่าที่เคยตีพิมพ์ลงในสื่อสิ่งพิมพ์ จำนวน 5 รายการ

¹² ดู http://vaczeen-criticism.blogspot.com/2011/10/blog-post_31.html (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2554)

¹³ <http://www.bloggang.com/viewprofile.php?id=klongrongmoo&action=viewprofile>

1. <http://thaiartcriticismseeker.blogspot.com>

2. <http://thaiartcriticsandcriticism.blogspot.com/>

ทั้งสองเว็บล็อกดำเนินการโดย ผศ. แจนนิส วงศ์สุวรรณ อดีตนางานประจำคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นการนำเสนอหาบทวิจารณ์ภาษาไทย ที่เขียนโดยนักวิจารณ์ชาวไทยแปลเป็นภาษาอังกฤษ

3. <http://vipash.wordpress.com/> เป็นเว็บบล็อกที่เขียนโดย วิชาญ ภูริชานนท์ เป็นคิเวเตอร์ และนักเขียน สำเร็จการศึกษาจากภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัย ศิลปากร ปัจจุบันศึกษาชั้นปริญญาโทในภาควิชา Modern Art History, Theory and Criticism และ Arts Administration and Policy อยู่ที่ School of the Art Institute of Chicago¹⁴ (SAIC)

4. <http://www.sereechai.com/demo/news.php?no=-1&sec=9&col=0> เว็บไซต์หนังสือพิมพ์เสรีชน ซึ่งมีคอลัมน์ศิลปะตกวันตก และศิลปะตะวันออก เขียนโดยอาจารย์ วิบูลย์ วันประสาท

5. <http://www.artgazine.com/> เป็นเว็บไซต์ที่รวบรวมบทความเกี่ยวกับการศิลปะจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ต่างๆ

2.2.1.4 เว็บไซต์ เว็บบอร์ด และชุมชนเสมือนจริง ที่เปิดพื้นที่ให้เกิดการถกเถียง แลกเปลี่ยนความเห็นอันก่อให้เกิดสังคมการวิจารณ์ จำนวน 3 รายการ

1. เว็บไซต์เรือนไทย.วิชาการ.คอม อีกร่างหนึ่งของวิชาการ.คอม จากการสำรวจพื้นที่ออนไลน์ ผู้วิจัยพบว่า เว็บไซต์เรือนไทย.วิชาการ.คอม (<http://www.reurnthai.com/index.php>) ซึ่งอยู่ในส่วนหนึ่งของเว็บไซต์วิชาการ.คอม (<http://www.vcharkarn.com/>) อย่างไรก็ตาม เรือนไทย.วิชาการ.คอม เน้นความสนใจในหัวข้อเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษา และวรรณคดี โดยมีหัวข้อที่น่าสนใจ ที่มีการถกเถียงกันเกี่ยวกับศิลปะที่น่าสนใจอยู่ในหัวข้อ “หน้าต่างโลก”

2. เว็บไซต์ทรูปลูกปัญญาดอทคอม http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_list.php?mul_category_id=6000&mul_level_id=43&knowledge_context_id=6004 เป็นเว็บไซต์ที่วางบทบาทเป็นคลังความรู้ด้านดิจิทัลที่แบ่งปันความรู้สู่กันและกัน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือเด็กมัธยมทั่วประเทศ ด้วยการอัปโหลดไฟล์วิดีโอเผยแพร่ในเว็บไซต์ จากการสืบค้นพบว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ศิลปะเช่นกัน และมีการโพสคลิปชื่อ “ทำไมภาพโมนา ลิซ่า ถึงโด่งดัง (Mona Lisa - Why so famous?)” www.trueplookpanya.com/true/knowledge_youtube.php?youtube_id=423 ซึ่งมาจากคลิปภาษาอังกฤษ และผู้ผลิต ทำการสรุป

¹⁴ ดูจากบทแนะนำตัวเจ้าของบล็อก <http://vipash.wordpress.com/about-2/>

ความเป็นภาษาไทย หรือการอธิบายสุนทรียภาพคืออะไร http://www.trueplookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=17258 เป็นต้น

3. www.facebook.com/ เฟซบุ๊กของกลุ่มคนในสาขาทัศนศิลป์ ในประเทศไทยที่ทั้งที่อยู่ภายใต้ระบบสถาบันและอยู่นอกระบบสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม ชุมชนดังกล่าวมีการแตกแขนงแยกย่อยออกเป็นกลุ่มเล็กๆ จำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือก ศึกษาเฉพาะบางพื้นที่ที่น่าจะมีการวิจารณ์ปรากฏอยู่ อาทิ กลุ่ม Artists Sick ศิลปะเจ็บ ศิลปินป่วย กลุ่ม Art Philosophy 101-102 และกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ (Lecture Serie 1: Passage to Modern Art) เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังทำการสังเกตการณ์ ปรากฏการณ์ บนพื้นที่ออนไลน์ผ่านผู้รู้บางท่านที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงในเชิงข้อมูล สืบเนื่องจากเฟซบุ๊กเป็นสังคมปิดที่จำเป็นต้องได้รับการตอบรับเป็นเพื่อนจึงจะสามารถรับข้อมูลความคิดเห็นของแต่ละคนได้

เว็บไซต์ เว็บบอร์ด และเว็บบล็อกภาษาอังกฤษ

จากการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่ารายชื่อเว็บไซต์ที่ปรากฏนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการนำทฤษฎี บทความ และบทวิจารณ์ที่เคยตีพิมพ์ในหนังสือหรือนิตยสารต่างๆ มา ก่อ น ไม่ ต่ า ง จ า ก เ ว็ บ ไ ซ ต์ ใน ป ร ะ เ ท ศ ไ ท ย แต่มีจำนวนและลักษณะที่หลากหลายกว่าเว็บไซต์ในประเทศไทย โดยแบ่งเป็นประเภทของเว็บไซต์ที่น่าสนใจ ที่มีนัยทางการวิจารณ์จำนวนเว็บไซต์ 16 รายการ

1. เว็บไซต์ของวารสาร และนิตยสาร 6 รายการ
 - 1.1 www.newcriterion.com
 - 1.2 www.flashartonline.com
 - 1.3 www.artinamericamagazine.com
 - 1.4 www.brooklynrail.org/2009/05/art/
 - 1.5 www.frieze.com/magazine/
 - 1.6 www.identitytheory.com/
2. เว็บไซต์หนังสือพิมพ์ จำนวน 2 รายการ
 - 2.1. www.guardian.co.uk/artanddesign
 - 2.2 www.nytimes.com/pages/arts/index.html
3. เว็บไซต์และเว็บบล็อกส่วนตัว จำนวน 4 รายการ
 - 3.1 www.ourartcriticism.com/
 - 3.2 <http://en.wordpress.com/tag/art-criticism/>
 - 3.3 <http://visualcultureblog.com/category/art/>

3.4 http://findarticles.com/p/articles/tn_arts/?tag=content;col1

4. เว็บไซต์องค์กรอิสระ จำนวน 1 รายการ

4.1 www.aica-int.org

5. เว็บไซต์อื่นๆ จำนวน 3 รายการ

5.1 www.ubu.com

5.2 www.youtube.com

5.3 เว็บไซต์ที่เจ้าของสงวนสิทธิ์ในการเผยแพร่

ผลจากการสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะเฉพาะของพื้นที่เสมือนจริงได้ดังต่อไปนี้

1. สังคมของการแบ่งปันข้อมูล: สังคมของการเรียนรู้ร่วมกัน

จากการสำรวจลักษณะการใช้พื้นที่ของคนในสังคมออนไลน์ ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคนที่เข้ามาใช้นั้นมีลักษณะที่ช่วยเหลือและแบ่งปันข้อมูลที่ตนสนใจผ่านเว็บบอร์ด และพื้นที่เว็บไซต์ต่างๆ ที่เปิดให้สมาชิกในกลุ่มสามารถจะแชร์ข้อมูลได้ อาทิ เว็บไซต์ยูทูป (youtube.com) เว็บไซต์ torrent ต่างๆ และเว็บไซต์ที่สามารถที่จะฝากข้อมูล อาทิ เว็บไซต์ mediafire.com เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ข้อมูลเหล่านี้อาจจะยังไม่มียะที่มุ่งไปในทางการวิจารณ์โดยตรง แต่เป็นการอัปเดต

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้รับรู้ข้อมูลและมีประสบการณ์ร่วมกัน

2. สังคมแห่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

จากการสังเกตการณ์ ผู้วิจัยพบว่าหลายต่อหลายครั้งที่การเปิดประเด็นในชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างน่าสนใจ อาทิ กระทั่งที่ชื่อ “นอร์แมน ร็อคเวลล์ ศิลปินวาดภาพประกอบชาวอเมริกัน” โดย คุณเทาชมพู ซึ่งได้ถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำใน เว็บไซต์วิชาการ.คอม ห้อง cafe หัวข้อทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในกระทุ้งกล่าวเป็นการพูดคุยกัน ระหว่าง คุณเทาชมพู นิลกังขา และ pipat (นามแฝง) สิ่งที่น่าสนใจของการพูดคุยครั้งนี้คือ แม้ว่ากระทุ้งกล่าวจะเริ่มต้นจากผลงานของ นอร์แมน ร็อคเวลล์ ที่นอกจากจะมีการวิเคราะห์ภาพผลงานทั้งในด้านกายภาพที่วาดด้วยความรู้ทางด้านองค์ประกอบศิลป์ และในด้านประวัติศาสตร์แล้ว แต่เขาทั้งสองกลับเชื่อมโยงไปสู่การพูดถึงผลงานของแอนดริว ไวเอ็จ และเปรียบเทียบผลงานของศิลปินทั้งสองท่าน ไม่นานนั้นยังมีการนำภาพผลงานจิตรกรรม ดังกล่าวเปรียบเทียบไปสู่ผลงานในแวดวงวรรณกรรม ตะวันตก และศิลปะการละครอีกด้วย ตัวอย่างเช่น

“...คุณเทาชมพู : ดิฉันรู้จักภาพ *Christina's World* เมื่อลงเรียนวิชาศิลปการละคร ที่อักษรฯ อาจารย์ชาวอเมริกันนำภาพนี้มาให้ตีความ บอกสั้นๆว่าผู้หญิงในภาพพิการต้องคืบคลานไป จำได้ว่าอาจารย์เกริ่นนำถึงเส้นโค้งในภาพ เส้นของรอยล้อบดคู่กันไปบนพื้นหญ้าตลอดจน เส้นของทุ่งหญ้าที่เก็บเกี่ยวตากแห้งไปใหม่ๆ สอดคล้องไปทางเดียวกัน มันสะท้อนแรงผลักดันให้คริสตินามุ่งไปที่จุดหมายปลายทางคือบ้านบนเนิน เธอได้คืบคลานขึ้นไปสู่ที่สูงนะคะ ไม่ได้คลานลงสู่ที่ต่ำ ทั้งที่เป็นภาพนิ่ง เราก็มองเห็นการเคลื่อนไหว เห็นกำลังแขนที่เอื้อม พาตัวคืบคลานไปอย่างไม่หยุดนิ่ง แขนที่อยู่ข้างหน้า แผลงพลังกว่าขา ซึ่งพับอยู่ข้างหลัง เส้นผมน้อยๆกระจายปลิว ทำให้เราพอมองเห็นความ เหน็ดเหนื่อย ไวเอ็จซ่อนดวงหน้าเธอไว้ไม่ให้เห็น เพื่อเปิดกว้างจินตนาการเองว่า คริสตินารู้สึกยังไง เหนื่อยล้าทุกขั้ระทม ถมึงทิ้ง หรือว่าเธอกำลังยิ้มละไมที่รู้ว่า อีกไม่นานก็ถึงบ้านแล้ว เสื้อผ้าสีอ่อนสวยสะอาดแบบเรียบร้อย พูดถึงความละเมียดละไม ในตัวตนและบุคลิก เราไม่รู้ว่าเป็นสาวน้อย หรือวัยกลางคน ในภาพนี้ เป็นคริสตินาที่ไม่มีอายุขัยอยู่ในภาพแล้วก็เป็นความจริง...

...pipat : ให้ผมแสดงความเห็นเกี่ยวกับรูป *Wood Stove* นี้เหอครับ มันจะยิ่งกว่าตาบอดคลำช้างนา...ระดับข้างคลำคนตาบอดเขี้ยวแหละ เอาละ เพื่อไม่ให้เสียไปถึงท่านทวด ที่ท่านวางองค์ประกอบเชิงซ้อนไว้หนักยิ่งกว่าที่เสียไวๆ ทำกับรูปนี้ ผมจะใช้ไมเม โกลีย์ มั้วว่า การยึดจุดสนใจออกจากกัน (ในที่นี้คือคริสตินากับหน้าต่าง) ก็เพื่อให้เกิด *tempo-spatial* ส่วนจะเป็นเติมโปรดับใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับสายตาผู้ชมที่จะอ่านสัญลักษณ์ แต่ละชั้นในรูปการยึด ซึ่งน่าจะเรียกให้ถูกต้องว่าการฉีกสองสิ่งออกจากกัน ยังเป็นการบอกนัยยะด้วยว่าสองสิ่งที่ถูกฉีกออก ไม่ใช่สิ่งสำคัญ ถ้างั้นอะไรเล่า คือสิ่งสำคัญในรูปนี้ ต้องไม่ใช่เตาผิง แก้อ้อหรือถังใบน้อยแน่นอน หากเรากวาดตามองภาพนี้เป็นธรรมชาติ เหมือนเรากำลังดูห้องในบ้านเก่าๆ หลังหนึ่ง ไม่ใช่ดื่มด่ำจิตรกรรมบนผนังห้องแสดง เราน่าจะรับรู้ได้ว่ามีบางอย่างในรูปนี้ที่เราารู้สึก แต่มองไม่เห็น ไม่มีตัวตนให้จับต้อง แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยอายะตะนะที่เหมาะสม ครั้นเมื่อสัมผัสได้แล้วสิ่งนั้นก็ไม่สามารถปฏิเสธว่า ไม่มีได้อีกต่อไป...”

(ทีมา นอร์แมน ร็อคเวลล์ ศิลปินวาดภาพประกอบชาวอเมริกัน ใน

<http://www.vcharkarn.com/vcafe/52496>) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 4)

จากการสืบค้นข้อมูลได้ชี้ให้เห็นว่า แดนกลางบางส่วนแฝงตัวอยู่ในสื่อออนไลน์โดยจับกลุ่มสนทนาออนไลน์เป็นกลุ่มเล็กๆ โดยใช้นามแฝง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าไม่ต้องการเปิดเผยตัวตนต่อสาธารณชน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สมาชิกต่อกันนั้นนับว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาผลงานในสาขาทัศนศิลป์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นามแฝงของทั้งสามคนที่อ้าง

มานี้เคยปรากฏการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีนัยยะเชิงวิจารณ์เกี่ยวกับผลงานชุด “ภิกษุสันดานกา” กันอย่างเข้มข้น ในเว็บบอร์ดของเรือนไทยดอทคอม ในหัวข้อ “แบกะดินขึ้นห้าง”¹⁵ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 5)¹⁶ ซึ่งลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยพอจะอนุมานได้ว่าเป็นผู้รักกลุ่มเดียวกัน

นอกจากเว็บบอร์ดที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชุมชนออนไลน์อย่างเฟซบุ๊กเองก็มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เข้มข้นไม่แพ้กัน และอาจจะลงลึกกว่าสืบเนื่องจากความเป็นสังคมที่ค่อนข้างปิดทำให้สมาชิกในกลุ่มรู้สึกปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็นของตนต่อสมาชิกในกลุ่ม

3. สังคมข้ามพรมแดน : การกลับไปกลับมาระหว่างโลกแห่งความจริงกับโลกเสมือนจริง

สำหรับวงการทัศนศิลป์ของไทยอาจจะยังไม่ชัดเจนนัก แม้จะมีปรากฏการณ์ดังกล่าวจะมีไม่บ่อยครั้งนัก ต่างจากสังคมอื่นที่ข้อมูลที่เกิดขึ้นในโลกเสมือนสามารถสร้างปรากฏการณ์ในโลกแห่งความจริง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือโลกบันเทิงที่ผู้ที่มีความสามารถในการร้องเพลงเผยแพร่ผลงานการร้องของตนผ่านเว็บไซต์ยูทูบจนเป็นที่รู้จัก และได้รับการติดต่อจากบริษัทเพลง อาทิ วง room 39 ซึ่งเป็นกลุ่มนักร้องไทย 3 คนที่ร้องเพลงผ่านทางเว็บไซต์ จนเป็นที่นิยม และได้รับการติดต่อจากค่ายเพลงของบอย โกสิยพงษ์ หรือกรณีของสาขาวรรณกรรมออนไลน์ ที่ปัจจุบันหากได้รับความนิยมนักจะถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของหนังสือนวนิยายอีกครั้งหนึ่ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ส่วนของโลกทัศนศิลป์ไทยก็เริ่มแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากเฟซบุ๊กที่ส่งผลกระทบต่อสื่อกระแสหลักอย่างรายการทีวี และก่อให้เกิดการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะเช่นกัน จากกรณีของการที่ kyo readingroom ได้เผยแพร่ภาพผลงานนิทรรศการศิลปะของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ปี 2555

ผลจากการโพสต์ดังกล่าวทำให้มีคนเข้ามากดไลค์ถึง 192 คน และมีการแชร์ผลงานถึง 11 ครั้ง และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึง 23 ความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่กระตุ้นให้คนเข้ามาสนใจเพียงแค่ว่ากดไลค์ และกดแชร์เท่านั้น แต่จากการเผยแพร่ดังกล่าว ส่งผลให้รายการ Divas cafe นำผลงานดังกล่าวมาเป็นประเด็นพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ปี 2555 (สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ปี 2555 <http://shows.voicetv.co.th/divas-cafe/31469.html>) ซึ่งช่วงต้นรายการพิธีกรท่านหนึ่งยอมรับว่าประเด็นดังกล่าวเกิดจากการได้ อ่านโพสต์ที่ถูกแชร์กันออกไปนั่นเอง จากตัวอย่างที่ยกมานี้เป็น

¹⁵ <http://www.reumthai.com/index.php?topic=2365.40;wap2>

¹⁶ ผู้วิจัยได้เคยรายงานไว้ในรายงานการดำเนินงานโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์ ภาคที่2” ช่วง 3 เดือนที่ 2 (1 ก.ค.- 31 ก.ย. 51)

หลักฐานส่วนหนึ่งที่จะช่วยอนุมานได้ว่า สังคมเฟชบุ๊กแม้ว่าจะเป็นสังคมปิดก็สามารถทำให้เกิดปฏิกิริยาทางความคิดอันส่งผลให้เกิดการเผยแพร่ความรู้และทัศนะวิจารณ์ค่อยๆ กว้างขวางเช่นกัน

2.3 การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ในรอบ 18 เดือนที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้รู้จำนวน 2 คน ได้แก่ คุณกฤติยา กาวีวงศ์ (Art Director ของหอศิลป์บ้านจิม ทอมป์สัน) เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ณ ห้องสมุด William Warren และอาจารย์โอชนา พูนทองดีวัฒนา เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2555 ณ คณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปวิจารณ์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยสามารถสรุปข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์โดยย่อได้ดังต่อไปนี้

1. นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว “การขาดตัวกลางที่ตื่นตัวในการทำงานศิลปะ” และ “การขาดผู้สนับสนุน” เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้วงการศิลปะไทยขาดการกระจายข้อมูลข่าวสาร และกระจายความสัมพันธ์ที่จะเปิดกว้างสำหรับคนทุกวงการ และนี่เองเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์ของไทยไม่เข้มแข็ง เนื่องจากความรู้กระจุกอยู่ในวงของผู้รู้เพียงไม่กี่คน

2. การจะเข้ามาศึกษาทางด้านการวิจารณ์ในโลกไซเบอร์นั้น อย่างแรกควรจะต้องหาผู้ร่วมงานหรือพันธมิตรที่เพิ่มมากขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม โดยเริ่มจากการทำงานเผยแพร่ความรู้ (distribution of knowledge) ทางด้านศิลปะ สังคม และอื่นๆ ให้กับผู้ที่สนใจในเบื้องต้น

3. แม้ว่าจะค้นพบ “ดาว” ในด้านการวิจารณ์ แต่สถาบันเองก็ไม่มีพื้นที่ที่จะช่วยให้นักศึกษาสามารถจะเผยแพร่ผลงานดังกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผลงานเขียนที่ค้นพบว่าดีจึงมักจะถูกเผยแพร่แค่ในชั้นเรียนเท่านั้น

4. วัฒนธรรม ‘เกรงใจ’ ของสังคมไทยยังคงอยู่และปรากฏให้เห็น ทั้งในกลุ่มศิลปิน อาจารย์ และนักศึกษาศิลปะเช่นเดียวกัน

5. ผู้รู้ทั้งสองให้ข้อมูลตรงกันว่า ผู้ที่สนใจทั้งในระดับรักจึงสมัครเข้ามาเล่น และนักศึกษาศิลปะยังขาดความรู้ในการดูงานศิลปะ ดังนั้นก่อนที่จะผลิตนักวิจารณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าควรส่งเสริมการให้ความรู้ความเข้าใจในการดูงานศิลปะเสียก่อน

นอกจากนี้คุณกฤติยาแนะนำแนวทางการทำงานสำหรับสาขาทัศนศิลป์เอาไว้อีกว่า การสังเคราะห์รายการเสวนากลุ่มเล็กในที่ต่างๆ สร้างประเด็นให้คนถกเถียงวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วก็จัดให้มีการถ่ายทอดออกทางสื่อออนไลน์เพื่อการกระจายองค์ความรู้ น่าจะเป็นแนวทางสำหรับโครงการวิจัยฯ ในสาขาทัศนศิลป์ได้ ทั้งนี้ควรจะเป็นประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ได้ และเป็นประเด็นที่ทุกคนอยากรู้

2.4 การเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ

ขณะที่พื้นที่ทางการศึกษาศิลปะในมหาวิทยาลัยได้สร้างกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางความคิด การแลกเปลี่ยนความเห็น และการวิจารณ์ศิลปะ เป็นจำนวนที่น้อยในทางกลับกัน องค์กรเอกชน และองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Non-Profit Organization) กลับเข้ามามีบทบาทและกลายเป็นสถานที่ใหม่ในการให้ความรู้ด้านทัศนศิลป์กับผู้สนใจอย่างคึกคัก เช่น ห้องสมุดศิลปะ Reading Room ที่เปิดให้บริการโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ได้มีบทบาทในการจัดกิจกรรม การเสวนาพูดคุย การจัดฉายภาพยนตร์ และการทำ workshop ที่เกี่ยวกับศิลปะ และสาขาอื่นๆ ทั้งภาพยนตร์ วรรณกรรม มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมร่วมสมัย ร้านหนังสือของคุณดวงฤทัย เอสะนาชาตัง อดีตผู้ช่วยวิจัยสาขาทัศนศิลป์ ในโครงการวิจัยการวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคม ร่วมสมัย ภาค 1--ร้านหนังสือกึ่งอดีต (Candide) ที่นอกจากจะเป็นร้านหนังสือ ศิลปะและวรรณกรรมแล้วยังเป็นศูนย์กลาง ในการจัดเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่อง หนังสือ ศิลปะ และดนตรี และกิจกรรมจากจิม ทอมป์สัน อาร์ตเซ็นเตอร์ เป็นต้น โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้เข้าร่วมการ เสวนาทั้งหมด 7 รายการ และเก็บข้อมูลจากเว็บไซต์ยูทูบ 1 รายการ ดังนี้

2.4.1 การเสวนา “กลับไปอ่าน ‘ศิลปะเพื่อชีวิต’ ของจิตร ภูมิศักดิ์ อีกครั้ง” ณ ร้าน Candide Books Café วันที่ 15 พฤษภาคม 2554

2.4.2 การเสวนาซีรีส์เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตทางศิลปะกับการเข้ามาของโลกออนไลน์” ครั้งที่ 1 ในหัวข้อ “คนยุคเน็ตกับเพลงและหนัง : ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกออนไลน์” ณ Readingroom สาร 19 วันที่ 29 พฤษภาคม 2554

2.4.3 “วิชาปรัชญาศิลป์ (Philosophy of Art 101)” โดย ดร.ทัศนัย เศรษฐเสรี ระหว่างวันที่ 3-11 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ณ The Jim Thompson Art Center

2.4.4 “ประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ (Lecture Serie 1: Passage to Modern Art)” โดย จิตติ เกษมกิจวัฒนา ระหว่างวันที่ 30 มิถุนายน-26 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ณ The Jim Thompson Art Center

2.4.5 “สุนทรียศาสตร์กับศิลปะและการเมือง” (Arts, Aesthetics and Politics) โดย ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ ระหว่างวันที่ 27 กันยายน- 20 ตุลาคม 2554 ณ The Jim Thompson Art Center

2.4.6 โครงการบริการทางวิชาการภาควิชาทัศนศิลป์ สุนทรียศาสตร์สู่ประชาชน ครั้งที่ 1 เรื่อง “สุนทรียศาสตร์ตะวันตก” โดย รศ.ธเนศ วงศ์ยานนาวา ระหว่างวันที่ 11-13 ตุลาคม 2554 ณ ห้องพระโรง หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร

2.4.7 รายการเสวนากับศิลปินเรื่อง “The Making of Primitive” โดยอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล วันที่ 5 มกราคม 2554 ณ The Jim Thompson Art Center

ขณะเดียวกัน Reading Room จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับ สุนทรียศาสตร์และศิลปะ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ผู้ช่วยวิจัยจึงทำการเก็บข้อมูลจากสื่อออนไลน์ ในเว็บไซต์ยูทูบ (youtube)

2.4.8 “สุนทรียศาสตร์ในการเมือง/การเมืองของสุนทรียศาสตร์ พื้นที่ขนานของ อำนาจ และความขัดแย้งในบริบทสังคมไทย” โดย ดร.เกษม เพ็ญภินันท์, ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, ดร.มาลินี คุ่มสุภา ดำเนินรายการโดยภักวดี วีระภาสพงษ์ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2554 (ดูภาคผนวก)

จากการเข้าร่วมฟังเสวนาทั้งหลายทำให้ผู้วิจัยพบข้อสรุปที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่จริงไปสู่พื้นที่เสมือน จากเดิมที่ผู้คนจะมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันในเรื่องของภาพยนตร์และศิลปะ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ ได้เปลี่ยนผ่านและย้ายไปอยู่ในพื้นที่เสมือนจริง ในรูปของเว็บไซต์ .torrent ต่างๆ ซึ่งเว็บไซต์ลักษณะดังกล่าวนี้ มีการนำไฟล์ภาพยนตร์และผลงานศิลปะทั้งที่เป็นกระแสหลัก และเป็นหนังหายากมาแบ่งปันกัน ทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแต่ละคนสามารถหาข้อมูลต่างๆได้ด้วยตนเองผ่านสื่อใหม่นี้ได้อย่างง่ายดาย

2. จากแนวคิดในเรื่องสุนทรียศาสตร์ของความไม่ต่อเนื่องในอดีตของไทย ตามตัวอย่าง ที่ ศ.ดร.เจตนา นาควัชระ นักวิจัยอาวุโสของโครงการฯ ได้เคยกล่าวถึงการชมมหรสพ ในอดีต ผู้ชมสามารถเดินออกไปซื้ออ้อยควันแล้วกลับมาชมมหรสพต่อ ก็ยังสามารถปะติดปะต่อ เรื่องได้ ผู้วิจัยพบว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้กลับมาปรากฏอีกครั้ง ในพื้นที่เสมือนและในโลกของ เทคโนโลยี อาทิ การชมภาพยนตร์และผลงานศิลปะผ่านเครื่องเล่น DVD และผ่านเว็บไซต์ youtube ที่มีการตัดแบ่งไฟล์เป็นตอนๆ การชมภาพยนตร์ผ่านสื่อดังกล่าวนี้ ไม่เพียงอำนวยความสะดวกในการเลือกชมในพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังเพิ่มอำนาจตัดสินใจ และความสามารถในการควบคุมว่าจะหยุดและจะเล่นต่อและจะชมซ้ำได้ กล่าวได้ว่า ผู้ชมที่อยู่ในโลกเสมือนสามารถมีอำนาจในการ สร้างสุนทรียศาสตร์แห่งความไม่ต่อเนื่องด้วยตนเอง

3. การสร้างประเด็นถกเถียงของนักวิชาการสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่พูดถึงแนวคิดทางศิลปะค่อนข้างมีความหลากหลาย และนำรับฟังหลายประเด็นผ่านความสามารถ ในการเชื่อมโยงประเด็นทางศิลปะไปสู่ประเด็นทางสังคมไทยในเวลาปัจจุบัน ด้วยการยกตัวอย่าง

ทั้งจากนักคิดในโลกตะวันตก และนักคิดจากทางเอเชีย ซึ่งเข้ามาช่วยเปิดแง่มุมในการเสวนาได้กว้างมากขึ้น

4. การเสวนาครั้งนี้ส่วนใหญ่ผู้ที่เข้าร่วมเสวนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มาจากสาขาอื่นๆ ที่ไม่ได้มาจากสายศิลปะโดยตรง ในแง่หนึ่งนั้นได้ชี้ให้เห็นว่าการเสวนาเกี่ยวกับศิลปะไม่ใช่เป็นเรื่องของคนในแวดวงศิลปะเท่านั้นที่สามารถเปิดประเด็นถกเถียงได้อย่างเข้มข้น แต่คนในสาขาอื่นหรือผู้รักสมัครเข้ามาเล่นเองก็สามารถที่จะทำความเข้าใจแง่คิดเกี่ยวกับศิลปะ และเปิดประเด็นคำถามกับปรากฏการณ์ที่เกิดในแวดวงศิลปะได้อย่างน่ารับฟังเช่นเดียวกัน ซึ่งในประเด็นนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า นักวิจารณ์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในมือของคนในแวดวงทัศนศิลป์เท่านั้น ในทางตรงกันข้ามนักวิจารณ์คือกลุ่มผู้รับที่มีความสนใจและความชัดเจนในระดับหนึ่ง ซึ่งความชัดเจนนั้นสร้างได้ด้วยประสบการณ์ตรงในการสัมผัสกับผลงาน และจากการแสวงหาความรู้ จากแหล่งต่างๆ

5. กิจกรรมการเสวนาส่วนใหญ่ที่จัดได้ชี้ให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมืองค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม นี่อาจจะเป็นผลจากวิกฤตทางการเมืองที่เริ่มปะทุ ขึ้นมาตั้งแต่ช่วงปี 2548 ซึ่งทำให้การเสวนาหลายครั้งที่ถูกจัดขึ้นในเวลาต่อมานั้นทำการเสวนาหลายๆ ครั้งที่เกิดขึ้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีประเด็นทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง

6. การชี้ให้เห็นถึงบทบาทขององค์กรเอกชนกับการสร้างเสริมองค์ความรู้ และการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทัศนศิลป์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในมือสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่องค์กรต่างๆ สามารถที่จะช่วยกันเสริมสร้างความรู้ให้แก่มหาชนได้

2.5 กิจกรรมของสาขาทัศนศิลป์

สืบเนื่องจากข้อสรุปที่ค้นพบจากผลการวิจัยเรื่องการวิจารณ์ทัศนศิลป์ในพื้นที่ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ที่ว่า สถาบันการศึกษาของประเทศไทย “ยังคงเน้นการทำหน้าที่ผลิตบุคลากรเพื่อให้ออกไปเป็นศิลปิน นักวิชาการ และภัณฑารักษ์มากกว่าที่จะสร้างอาชีพนักวิจารณ์ให้เกิดขึ้นพร้อมกัน เห็นได้จากหลักสูตรการศึกษาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มักจะเน้นไปที่การสร้างงานศิลปะและการจัดการศิลปะเท่านั้น” (รายงานสรุปความก้าวหน้าการวิจัย 6 เดือนที่ 1 : สาขาทัศนศิลป์, หน้า 67) ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่ลดพื้นที่ในการนำเสนองานวิจารณ์แล้วสถาบันทางการศึกษาศิลปะของประเทศไทยเองก็มีส่วนทำให้จำนวนนักวิจารณ์ และงานวิจารณ์หดหายที่ทำการอ้างอิงจากปริมาณ บทวิจารณ์ และจำนวนนักวิจารณ์ที่เขียนงานวิจารณ์ในสื่อสิ่งพิมพ์ มีปริมาณลดลงอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นเพื่อกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในด้านการวิจารณ์ สาขาทัศนศิลป์จึงได้จัดเสวนาและจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้ที่รักสมัครเข้ามาเล่นสามารถนำเสนอบทวิจารณ์ของตน โครงการวิจัยฯ ได้อาสาจะเป็นสื่อกลางในการนำเสนอบทวิจารณ์ดังกล่าวผ่านสื่อออนไลน์

ของโครงการวิจัยฯ โดยสาขาทัศนศิลป์ได้จัดกิจกรรมห้องทดลองดังกล่าวมาแล้ว 1 ครั้ง ภายใต้หัวข้อ “ปลุกผี...การวิจารณ์: ทำไม อย่างไร?”

ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ในการทำงานไว้ 3 ข้อคือ

1. เพื่อเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนในการรองรับทวิทัศน์ของกลุ่มตัวอย่าง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมห้องทดลองทางการวิจารณ์ศิลปะให้มีผลงานปรากฏในพื้นที่สาธารณะอย่างแพร่หลาย มากขึ้น
2. เพื่อพิสูจน์สมมติฐานของผู้วิจัยในอดีตที่ว่า วงการทัศนศิลป์ต้องเรียนรู้ศึกษาผลงานคุณภาพที่นานาชาติยอมรับผ่านการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา และวารสารต่างประเทศเท่านั้น และเมื่อกลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสศึกษาผลงานต้นแบบที่มีคุณภาพ (masterpiece) จะสามารถกระตุ้นให้เกิดการวิจารณ์ได้หรือไม่ และในระดับใด
3. เพื่อศึกษาเชิงเปรียบเทียบในการศึกษารูปแบบและแนวคิดการสร้างงานวิจารณ์ที่ “กลุ่มตัวอย่าง” ได้ศึกษาหลักการและแนวคิดจากสถาบันการศึกษาและองค์กรเอกชนว่ามีทิศทางการวิจารณ์แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ข้อค้นพบจากการจัดกิจกรรม

1. ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ส่วนใหญ่สนใจที่จะเข้าฟังเพื่อรับความรู้มากกว่าที่จะเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น เห็นได้จากจำนวนของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในช่วงเช้าที่มากกว่า 50 คน ซึ่งเป็นช่วงที่เปิดให้วิทยากรทั้งหลายร่วมกันถกเถียงและเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่อผลงานชุดปลุกผี แต่ในช่วงบ่ายที่เป็นส่วนของกิจกรรมภาคปฏิบัติกลับมีผู้เข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประมาณสิบคนเท่านั้น สิ่งที่น่าสนใจคือผู้ที่อยู่ร่วมกิจกรรมภาคบ่ายนั้นส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สร้างในสายภาพยนตร์ แต่ในส่วนของผู้ที่เป็นสายทัศนศิลป์มีอยู่ประมาณสองถึงสามคนเท่านั้น และไม่มีนักศึกษาศิลปะในระดับปริญญาตรีเข้าร่วมเสวนา
2. ในการเสวนาครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มของการนำเอาทฤษฎี และปรัชญาตะวันตกมาใช้ในการอธิบายผลงานศิลปะมากขึ้น เห็นได้จากแนวทางที่วิทยากรใช้ในการวิเคราะห์ผลงานชุดปลุกผี นอกจากนี้ยังมีการนำหลักการและแนวคิดด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาเชื่อมโยงกับผลงานศิลปะอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ดร.บัณฑิต ได้เปิดประเด็นเกี่ยวกับสภาวะเรื่องความรักระหว่างชายกับชาย (Male Bonding) ซึ่งเชื่อมโยงกับ ยุคกรีกที่ชายกับชายรักและปกป้องคุ้มครอง ดูแลกันและกัน เช่น อะคริลิส (Achilles) กับหนุมาน้องที่ไปรบที่เมืองทรอย จนทำให้เมืองทรอยล่มสลาย ในขณะที่ ดร.ทัศนัย เลือกที่จะอธิบายลักษณะของโลกศิลปะในสังคมไทย และผลงานของอภิชาติพงศ์ ด้วยการนำแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของตะวันตกในยุคต่างๆ มาเชื่อมโยงและเปรียบเทียบ อาทิ แนวคิดวิญญาณนิยม (Animism) ลัทธิมาร์กซิสต์ (Marxism) และแนวคิดของ Alfred Schütz เป็นต้น

3. นักวิชาการที่มีจากสาขาอื่นให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เนื้อหา และสัญลักษณ์ที่อยู่ในผลงานมากกว่าที่จะวิจารณ์ในแง่ของสุนทรียศาสตร์ที่เกิดจากเทคนิควิธีการในการสร้าง และการนำเสนอผลงานของศิลปิน ในขณะที่นักวิชาการจากสาขาทัศนศิลป์เองกลับให้ความสำคัญ ในแง่ของทฤษฎีนักวิจารณ์ให้ความสำคัญกับประสบการณ์เฉพาะตนที่จะเชื่อมโยงตัวเองกับผลงานของศิลปิน ซึ่งอาจจะเห็นได้ว่าจำนวนของวิทยากรมากเกินไปจนกระทั่งมีเวลาที่จะพูดคุยคนละไม่กี่นาที ทำให้จำเป็นต้องกระชับและพูดถึงสิ่งที่ตนเองต้องการจะเสนอก่อน ในส่วนของภาคบ่ายนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ในสายปฏิบัติให้ความสนใจกับกายภาพของงานมากกว่า ส่วนหนึ่งอาจจะเห็นเพราะกลุ่มผู้เข้าร่วมเสวนาในภาคบ่ายต่างเป็นผู้ปฏิบัติที่สามารถเข้าใจ และเข้าถึงเทคนิค วิธีการ และภาษาภาพได้เป็นอย่างดี

4. การจัดเสวนากลุ่มย่อย แม้ว่าจำนวนคนอาจจะไม่มากนัก แต่นับได้ว่าผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในภาคบ่ายต่างสามารถอธิบายแนวคิดและวิเคราะห์ผลงานนิทรรศการได้อย่างน่าสนใจ แต่เมื่อให้ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยส่งผลงานเขียนมายังผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์ กลับมีผู้เข้าร่วมเสวนา 2 คนเท่านั้น ที่ทำการเขียนบทวิจารณ์ ได้แก่ “ภาพสะท้อนจากนิทรรศการปลุกผี (Primitive) ทรศนะบางประการจากงานศิลปะจัดวาง โดย อภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล” เขียนโดย ชล เจนประภาพพันธ์ นักศึกษาปริญญาโท ศิลปิน ภัณฑารักษ์ และผู้จัดการหอศิลป์ คณะจิตรกรรม และ “ปลุกผี: การทำงานศิลปะโดยมีชุมชนเป็นฐาน” ที่เขียนโดย จุฬญาณนนท์ ศิริผล ผู้กำกับหนังสั้น

3. ข้อสังเกตที่ได้จากการวิจัย

3.1 ผลจากการวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมทางด้านศิลปะทั้งผลงานทัศนศิลป์ การจัดเสวนา และการเผยแพร่บทวิจารณ์ ส่วนใหญ่มักมีความเกี่ยวข้องกับสภาวะวิกฤตทางการเมือง การเรียกร้องทางการเมืองในระดับมหภาคได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการทำงานศิลปะของศิลปิน และการวิจารณ์ จากการศึกษาบทความ บทวิจารณ์ทั้งในพื้นที่วัฒนธรรมลายลักษณ์ และพื้นที่ในวัฒนธรรมเสมือนจริง รวมไปถึงการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในรายการเสวนาต่างๆ ที่จัดขึ้นพบว่าวิธีคิดทางการเมืองเข้ามาผูกติดอยู่กับการวิจารณ์ศิลปะเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจนทำให้การพิจารณาด้านสุนทรียศาสตร์ในการวิจารณ์นั้นขาดหายไป ศิลปะไม่เพียงกลายเป็นการเรียกร้องและการเคลื่อนไหวทางการเมืองเท่านั้น แต่การวิจารณ์และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นกัน

3.2 จากการสืบค้นข้อมูลตลอด 18 เดือนที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าแนวทางของการวิจารณ์งานในสาขาทัศนศิลป์ของทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างเห็นได้ชัด สืบเนื่องมาจากภาวะขาดแคลนนักวิจารณ์ศิลปะนั่นเอง ดังนั้น เราจึงพบแต่นักวิจารณ์หน้าใหม่ที่เข้ามาสร้างสีสันในการวิจารณ์ทัศนศิลป์ในช่วงเวลาอันสั้น หรือไม่ก็จะเป็นนักวิชาการทางสายประวัติ-

ศาสตร์ศิลป์ อย่าง ดร. สายัณห์ แดงกลม ที่เข้ามาสร้างสีสันให้กับการวิจารณ์เป็นครั้งเป็นคราว ในแง่นี้อาจจะมองได้ว่าแม้ว่ากิจกรรมของผู้สร้างจะคึกคัก แต่ความคึกคักดังกล่าวอาจจะไม่ได้ ยืนยันถึงคุณลักษณะที่จะกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะวิจารณ์ผลงานก็ได้

3.3 การวิจารณ์หดยาลงไปอาจจะเป็นเพราะการแบ่งแยกหน้าที่ของกลุ่มคนในวงการ ศิลปะที่ไม่ชัดเจนก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สมาชิกในวงการทัศนศิลป์ได้ก้าวข้าม และพยายาม ขยายเส้นแบ่งเขตหน้าที่จากการเป็นนักวิจารณ์ อาจจะทำหน้าที่เป็นศิลปิน เป็นนักประวัติศาสตร์ ศิลป์ หรือภัณฑารักษ์ก็ได้ แนนอนว่าในแง่หนึ่งการที่การวิจารณ์ไม่ตกอยู่ในอาณัติของใครคนใดคนหนึ่ง ทำให้อำนาจในการประเมินคุณค่า เกิดการถ่ายเทอำนาจทำให้การวิจารณ์ไม่ตกอยู่ภายใต้ การควบคุมของนักวิจารณ์ อย่างเช่นที่เคยเกิดขึ้นในอดีตก็จริง แต่เมื่อการวิจารณ์ตกอยู่ในมือของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย การวิจารณ์ก็อาจจะไม่สามารถจะมีเนื้อหาที่ตรงไปตรงมา หรือก็คือไม่มีการวิจารณ์ในข้อต่อ ยหากแต่เป็นบทความที่ชี้ให้เห็นแต่ข้อเด่นของศิลปิน ซึ่งสิ่งนี้อาจส่งผลต่อวิกฤต ศรัทธาที่มีต่อการวิจารณ์ก็เป็นได้

3.4 แนวโน้มของการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการวิจารณ์ลายลักษณ์ไปสู่การวิจารณ์แบบ มุขปาฐะออนไลน์มีมากขึ้น เห็นได้จากรูปแบบของการวิจารณ์ที่ในสื่อออนไลน์ของต่างประเทศ เริ่มมีการเปลี่ยนรูปและปรับตัวไปตามความสามารถของสื่อในแง่หนึ่งก็คือ นักวิจารณ์และสื่อหนังสือพิมพ์ ออนไลน์ จำนวนหนึ่ง อาทิ Adrian Searle นักวิจารณ์ประจำของ the Guardian ได้เริ่มเปลี่ยนการวิจารณ์จากเดิมที่เคยใช้วัฒนธรรมลายลักษณ์เป็นสื่อกลางในการสนทนากับผู้อ่าน เป็นการบันทึกคลิพวิดีโอที่มีการนำเสนอภาพผลงาน และบรรยากาศของงานที่ตนต้องการนำเสนอ ซึ่งมีลักษณะที่เสมือนจริงมากขึ้น¹⁷ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นการช่วยลดภาระของการบรรยายภาพ หรือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่นงาน video art sound art performance art หรืองานที่เน้น ไปทางกระบวนการหรือกิจกรรม อย่าง relational art เป็นต้น โดยตัวผู้วิจารณ์ทำหน้าที่เพียงแค่ พุดถึงความรู้สึกของตนที่มีต่อตัวชิ้นงานเท่านั้น โดยรูปแบบดังกล่าวมักจะเป็นคลิปล้วนๆ ความยาว ประมาณ 10-15 นาทีเท่านั้น เช่น คลิปที่ว่าด้วยงาน Turner prize ปี 2010¹⁸

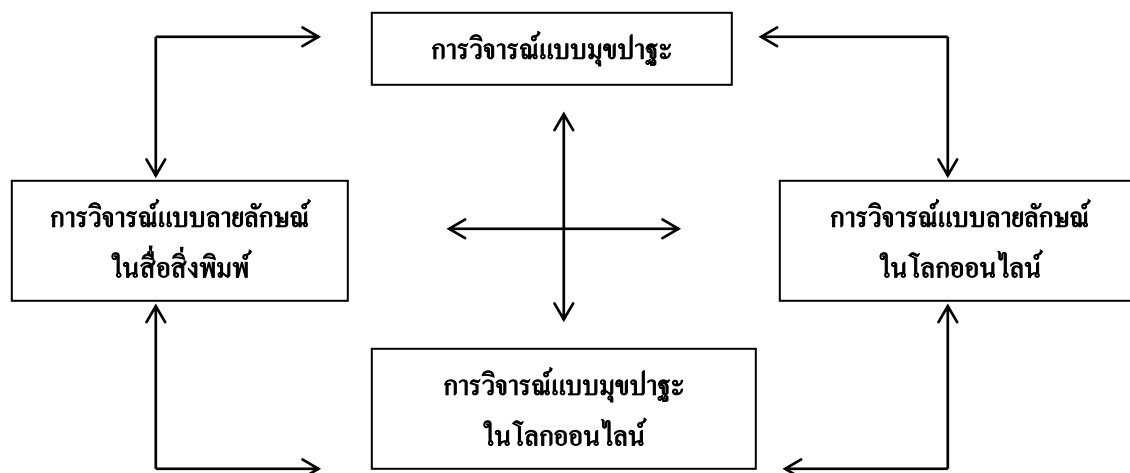
3.5 แม้เทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล (Digital Age) จะถูกนำ มาเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร การนำเสนอ และการแสดงความคิดเห็น จนเอื้อประโยชน์ให้ทุกคน สามารถมีพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ซึ่งเป็นพื้นที่กลางที่จะช่วยให้เกิดการสื่อสาร แบบเปิดที่ นอกจากจะสามารถแสดงทัศนะการวิจารณ์ได้แล้วยังสามารถรับฟังการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบ ได้อย่างทันทั่วทั้งอีกด้วย อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทางการวิจารณ์ในโลกเสมือนจริงนี้ สำหรับสาขา

¹⁷ ดู <http://www.guardian.co.uk/profile/adriansearle+content/video?intcmp=239>

¹⁸ ดู <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/video/2010/oct/07/turner-prize-2010-adrian-searle-video>

ทัศนศิลป์อาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่มีควมคึกคักทางการวิจารณ์ คุณสมบัติของสื่อออนไลน์ถูกนำมาใช้ประโยชน์เพียงแค่ว่าเพื่อแจ้งข่าวประชาสัมพันธ์หรือการศิลปะของศิลปิน และเป็นคลังบันทึก (archive) ข้อมูลการทำงานของศิลปินเท่านั้น

3.6 รูปแบบการวิจารณ์สาขาทัศนศิลป์ของที่เริ่มปรากฏมากขึ้นเรื่อยๆ คือ การวิจารณ์แบบในรูปแบบของการเสวนา โดยผู้จัดกิจกรรมในปัจจุบัน มีกลุ่ม/องค์กรอิสระ 3 กลุ่มหลักคือ The Jim Thompson Art Center, Reading Room และ Book re:public (จังหวัดเชียงใหม่) เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะด้วย คลิปวิดีโอผ่านเว็บไซต์ อัฟโพลด และนำเสนอ คลิปวิดีโอ เช่น Youtube.com ที่ทุกคนในโลกสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง ซึ่งพื้นที่นี้เองที่ผู้วิจัยสาขาทัศนศิลป์มองว่าสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชน และวัฒนธรรมในโลกเสมือนจริงได้อย่างน่าสนใจ อาทิ การจัดเสวนาเรื่อง "สุนทรียศาสตร์ในการเมือง/การเมืองของสุนทรียศาสตร์ พื้นที่ชนานของอำนาจ และความขัดแย้งในบริบทสังคมไทย" เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2554 ที่ เดอะรีดดิ้งรูมเชียงใหม่ มีคนเข้าชมในเว็บไซต์ยูทูป จำนวน 208 ครั้ง (สืบค้นออนไลน์ที่ <http://www.youtube.com/watch?v=lrjwhYTMHEc&list=UU353mPlnNUFdTC3qM5PT9oQ&index=27&feature=plcp>) และการเสวนาเรื่อง Asian Modernities: Chinese and Thai Art Compared, 1980-1999 โดย John Clark เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2554 ที่ผ่านมามีคนเข้าชมในเว็บไซต์ยูทูปจำนวน 118 ครั้ง (สืบค้นออนไลน์ที่ <http://www.youtube.com/watch?v=KLv6AvYXmIU&list=UU353mPlnNUFdTC3qM5PT9oQ&index=21&feature=plcp> เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2555)

ภาพที่ 1 แผนภาพการถ่ายโอนรูปแบบของการวิจารณ์ในสาขาทัศนศิลป์

จากข้อมูลที่ค้นพบในปัจจุบันทำให้ผู้วิจัยคาดว่า รูปแบบของการวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่จะเดินทางย้อนกลับไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์แบบมุขปาฐะ แต่ลักษณะของการพูดคุยมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป กล่าวคือแต่เดิมการเสวนาที่เกิดขึ้นมักจะอยู่ในวงแคบๆ ที่อยู่แค่ในวงการการศึกษา หรือแวดวงผู้รู้และผู้คนที่สนใจเพียงไม่กี่คนได้ถูกทำให้เป็นสาธารณะมากขึ้นผ่านพื้นที่ของโลกเสมือนจริงในรูปของคลิป์วิดีโอตามเว็บไซต์ต่างๆ ซึ่งจากการเกิดพื้นที่เสมือนจริงดังกล่าวนี้เองที่ช่วยทำลายกำแพงในเรื่องของเวลาและสถานที่ได้ โดยกลุ่มผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ตลอดเวลา แม้จะไม่สามารถเข้าร่วมการเสวนา ทั้งยังสามารถแสดงทัศนะความคิดที่มีต่อการเสวนา ดังกล่าวผ่านช่องทางของคอมพิวเตอร์อีกด้วย ในแง่นี้จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะติดตามค้นข้อมูลและสังเกตปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไป

จากเดิมที่เคยมีความเชื่อว่า สังคมออนไลน์นั้นมีการถกเถียงแลกเปลี่ยนออนไลน์นั้นต่ำกว่ามาตรฐาน มีการผลิตความเกลียดชัง ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และเป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวลือ” (ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข (บรรณาธิการ), 2554, น.155) ดูเหมือนข้อสรุปดังกล่าวไม่อาจเป็นข้อสรุปที่จะอธิบายถึงลักษณะของสังคมออนไลน์ทั้งหมด เพราะท้ายที่สุดแล้วพื้นที่ออนไลน์เป็นพื้นที่ของการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เห็นได้จากข้อมูลต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ทำสำรวจและมีการยกตัวอย่างไว้บ้างแล้ว ตัวอย่างทั้งหลายได้แสดงให้เห็นว่าการถกเถียงที่ปรากฏในสังคมออนไลน์นั้นมีหลายประเด็นที่น่าสนใจ และมีเหตุมีผลและมีคุณค่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวัฒนธรรมลายลักษณ์ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเชื่อว่าเป็นสมบัติสาธารณะ อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ เช่น การสนทนาของสมาชิกในกลุ่ม ศิลปินเจ็บ ศิลปินป่วย เกี่ยวกับผลงานศิลปะของ วันทนี ศิริพัฒนานันทกุล (ผู้วิจัย) ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมีความพยายามที่จะติดต่อ ติดตาม และตีความผลงานศิลปะ ทั้งหมดนี้มีนัยยะแห่ง การวิจารณ์ที่น่าสนใจทั้งสิ้น โดยสมาชิก ก (นามสมมุติ) ในกลุ่มได้ตั้งกระทู้ไว้ว่า “เมื่อวานดูงาน อ. อบที่หอศิลป์วิทยานิทรณ์ แล้วเกิดคำถามว่าจริงๆ แล้วศิลปินเขียนคำถามหรือต้องการจะถามคำถามกับคนดู นั่นคือการตอบตัวเองหรือเป็นการปลอบใจตัวเอง หรือแค่อยากแชร์ความทุกข์ที่แบกรับไว้หรือเปล่า” โดยในกระทู้ ดังกล่าวมีสมาชิกพูดคุยกันอยู่ 3 ท่าน โดยแต่ละคนก็พยายามตีความไปในทางของตนเอง อาทิ “สมาชิก ข (นามสมมุติ) แต่ก็น่าสนใจอย่างที่คุณ ก (นามสมมุติ) ว่าทำไมคนดูต้องแบกรับภาระ หนึ่งในจินตนาการที่ศิลปินหยิบยื่นให้ คล้ายๆ กับว่าคนดูต้องรู้สิรู้สา อะไรชะบ้างกับการที่ศิลปิน ลำบากตรากตรำหน้าดำคร่ำเครียดกับการสร้างงานศิลปะอย่างนั้นหรือ? อืม ในมุมมองผมนะ ผมจะตอบกลับไ้ว่า ถ้าเครียดครวหลังก็ไม่ต้องทำ หะๆ อะไรแบบนั้น” สมาชิก “ก” “ก็มีทั้งสองมุมมอง คนดูอีกฝั่งอาจจะเกิดคำถามว่าทำไม ทำไมอีกกลุ่มก็เกิดคำถามอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะเช่นนั้นแล้ว งานชิ้นนี้ไม่ใช่เสนอในรูปแบบบอกเล่าอย่างเดียวแน่นอน มันคือกลับเหวี่ยง คำถามกลับไปยังผู้เสพในหลายๆ แง่ว่า ภูทำ มึงดู มึงคิด ภูไม่ทำ

หรือลองเปลี่ยนการกระทำตรงข้ามทั้งหมด ก็คือเกิดชุดคำตอบกลับมาอีกทางก็เป็นได้ ภูไม่ทำ มิ่งไม่ดู มิ่งไม่คิด ภูก็ยังทำ นี่คือชุดคำตอบอีกรูปแบบหนึ่ง” อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงแค่ตัวอย่างหนึ่งในหลายๆ ตัวอย่าง ที่กลุ่มสมาชิกในเฟซบุ๊กถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อทำความเข้าใจ และในบางครั้งก็มีการถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวิจารณ์แนวคิดของศิลปิน ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นจึงไม่น่าจะอยู่ที่ตัวสื่อ แต่น่าจะอยู่ที่สมาชิกในกลุ่มที่เข้ามาใช้มากกว่า อย่างไรก็ตาม ลักษณะของภาษาที่ใช้ในสังคมออนไลน์ อาจจะมีบางส่วนตัวและมีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างกันออกไป สืบเนื่องจากการคุยกันในวงสนทนาเล็กๆ ที่สมาชิกทุกคนรู้จักกัน เป็นอย่างดี

3.8 อนาคตของการวิจารณ์อาจจะไม่จำเป็นต้องฝากอยู่ในมือของนักวิจารณ์ที่เป็นคนในวงการทัศนศิลป์แต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป เพราะการวิจารณ์ที่ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มคนที่ทำงานในวงการศิลปะไทยร่วมสมัยกลับเป็นการช่วยเปิดพื้นที่ทางความคิดใหม่ โดยเฉพาะจากนักสังคมศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ นักมานุษยวิทยา ที่ปัจจุบันได้เข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงทัศนะต่องานศิลปะที่นำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์เชื่อมโยง ศิลปะ กับสังคม การเมือง และวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

จักรพันธ์ วิลาสินีกุล, ดวงฤทัย เอสะนาชาตัง, วันทนี ศรีพัฒนานันทกุล. **พลังการวิจารณ์ :**

ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : มิ่งมิตร, 2547.

วันทนี ศรีพัฒนานันทกุล. รายงานการดำเนินงานโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์ ภาคที่2” ช่วง 3 เดือนที่ 2 (1 ก.ค.- 31 ก.ย. 51)

วันทนี ศรีพัฒนานันทกุล. รายงานการวิจัยในรอบ 6 เดือนที่ 1 (สาขาทัศนศิลป์) โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ : รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมเสมือนจริง”

วันทนี ศรีพัฒนานันทกุล และกมลวรรณ บุญโพธิ์แก้ว. รายงานการวิจัยในรอบ 6 เดือนที่ 2 (สาขาทัศนศิลป์) โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ : รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมเสมือนจริง”

วันทนี ศรีพัฒนานันทกุล และกมลวรรณ บุญโพธิ์แก้ว. รายงานการวิจัยในรอบ 6 เดือนที่ 3 (สาขาทัศนศิลป์) โครงการวิจัย “การวิจารณ์ศิลปะ : รอยต่อระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์และวัฒนธรรมเสมือนจริง”

